

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC TRAIAN

(r. BUHUȘI, reg. BACĂU)

Obiectivele propuse prin planul de activitate al campaniei arheologice din 1953 au fost toate atinse. Colectivul șantierului Traian a îndeplinit planul în întregime, executând și două sondaje peste plan, în punctele: Botul Morii și Dealul Viei.

Problemele urmărite în acest an în punctul Dealul Fintînilor au decurs de altfel, în chip firesc, din activitatea anilor 1951 și 1952, în sensul unei desfășurări în continuare a cercetărilor întreprinse aici. Extinderea săpăturilor a permis verificarea, pe un spațiu mai larg, a datelor cunoscute prin lucrările anterioare și a contribuit în bună măsură la rezolvarea obiectivului principal, care rămâne ca atare și pentru anii următori: dezvelirea în întregime a așezării eneolitice din faza AB a culturii Cucuteni-Tripolie și totdeodată și a stratului de cultură premergătoare acesteia, cea precucuteniană, care se află dedesubt.

Rezultatele obținute însumează precizări de ordin stratigrafic ca și completarea inventarului ambelor straturi de cultură și, în special, al stratului precucutenian — mai puțin bine conturat pînă în ultimul timp — prin recoltarea unor noi materiale arheologice. S-au îmbogățit, de asemenea, cunoștințele noastre prin elemente noi cu privire la tehnica construirii locuințelor. Nu putem însă spune același lucru despre noile observații în legătură cu ritualul și practicile de înmormîntare ale oamenilor care au dezvoltat faza AB a culturii Cucuteni-Tripolie. Într-adevăr, din seria celor opt gropi, a căror săpare a fost urmărită de colectiv cu deosebită rîvnă și atenție, nici una dintre ele, spre deosebire de cele petrecute anul trecut, nu conțineau de data aceasta, înafară de materialele interesante pe care le-au dat la iveală, schelete umane.

În schimb, un element important, care figura în plan ca un obiectiv de caracter accesoriu, deoarece urma să fie căutat în funcție de timpul disponibil: șanțul de apărare al așezării a fost prins, în chip neașteptat, în partea de vest a sectorului III (săpat anul acesta) (fig.1). Cele șase șanțuri, cu direcția est-vest, ale săpăturii, au secționat transversal «șanțul de apărare», care a existat pe latura de vest a așezării cucuteniene, descriind un drum neregulat, mai mult curb, de la sud spre nord-est. Acest rezultat merită să fie urmărit, întrucît pentru faza AB a culturii cucuteniene, acest mod de întărire a așezării era considerat de către specialiști, pînă de curînd, ca puțin probabil.

În consecință, rezultatele de caracter general al săpăturilor din acest an, la șantierul Traian, se referă: 1) la o lărgire a cunoștințelor în legătură cu caracterele specifice ale culturii de tip precucutenian și 2) la cîștigarea unor noi cunoștințe, care fac posibilă analiza condițiilor materiale și a împrejurărilor concrete locale, determinante

pentru modul de viață al triburilor existente aci în momentul fazei AB, din evoluția culturii Cucuteni-Tripolie.

Stratigrafia. În linii mari, cadrul stratigrafic a fost stabilit încă din anul trecut, pe baza săpăturilor și observațiilor efectuate în acest scop. Săpăturile din acest an au dovedit aceste date stratigrafice întemeiate, iar cele câteva noi precizări, dobândite ulterior, în legătură cu stratele principale de cultură: precucutenianul și faza Cucuteni AB se vor menționa în cursul prezentării materialelor acestor două strate.

Ca informație suplimentară, trebuie să adăugăm că deasupra stratului Cucuteni A B, la baza stratului de pământ vegetal depus, s-au descoperit, sporadic, și unele fragmente străine acestei culturi, și unele întrucitva mai apropiate, care însă aparțin altei arii de formație. În legătură cu aceasta semnalăm câteva cioburi din pastă cenușie-roșcată, care prin inciziile ce se întretaie în chip neregulat pe umăr, se situează alături de vasul mare de tip Gorodsk-Usetovo, găsit în așezarea de la Hăbășești¹. Câteva fragmente, destul de puține, care prezintă motive decorative geometrice, puternic incizate, indică răspândiri din epoca bronzului și tot astfel, acul de bronz (fig. 2), găsit izolat, care se situează, tipologic, la sfârșitul acestei epoci. În partea de nord-est a suprafeței săpate, au ieșit la iveală și câteva fragmente ceramice, care, după toale aparente, aparțin primei epoci a fierului.

Observațiile făcute anul trecut, cu privire la apariția și situarea stratigrafică a ceramicii liniare de tipul « cu capete de note muzicale », față de complexul cucutenian, se confirmă și prin rezultatele din acest an. Într-adevăr, fragmentele ceramice de acest fel au apărut în șanțul B (fig. 1), la nivelul protocucutenianului, ca elemente de infiltrație, ajunse aici din spre nordul așezării. Ne aflăm deci, în fața cazului bine cunoscut, al unor culturi, care dăinuiesc în teritoriile periferice mai mult decât în locul de baștină. Însăși cultura aceasta a ceramicii liniare se prelungește mai mult în timp în Austria de jos, față de regiunea sudeților, care reprezintă locul ei de origină. Cu atât mai mult, se poate susține acest punct de vedere, în legătură cu apariția ceramicii liniare cu note muzicale, în nord-vestul Moldovei. Elementele caracteristice acestei culturi cu ceramica ornamentată « prin bandă liniară », se inseriază în complexul cucutenian, mai târziu decât ne-am fi așteptat, în momentul când cultura precucuteniană, spre sfârșitul său, se desfășura, probabil, într-un ritm mai puțin dinamic.

Locuințele. Pentru caracterizarea fazei AB a culturii cucuteniene, tipul de locuință constituie unul din elementele esențiale. Prin săpăturile efectuate în 1953 s-a descoperit în așezarea de la Traian încă trei complexe de locuire. Dat fiind însă marea întindere a acestora, nu s-a putut degaja și lucra în întregime decât unul din aceste complexe de locuire și anume, cel descoperit la început. Din celelalte două, apărute mai târziu, în spre nord-est și sud-est față de primul, s-au degajat numai colțurile lor și porțiunile situate în nemijlocita vecinătate a complexului principal, în scopul de a stabili limitele acestuia, și deci numai pînă la adîncimea primului nivel de chirpic ars. Degajarea acestor două complexe, deși parțială, ne-a permis totuși să facem unele observații cu privire la raportul dintre diferitele corpuri de clădiri alăturate, ca și la distribuirea generală a locuințelor în spațiul așezării. Referitor la prima chestiune, se constată că rămășițele de locuire din spre sud-estul complexului principal, prin stricta lor apropiere de acesta, ar putea să fi aparținut unei locuințe-anexe, după sistemul, bine cunoscut încă din faza mai veche a acestei culturi, în așezarea de la Hăbășești². În ce privește cea de a doua situație, se dovedește că locuințele nu aveau în jurul lor prea mult spațiu liber, în etapa ultimă a evoluției lor fiind destul

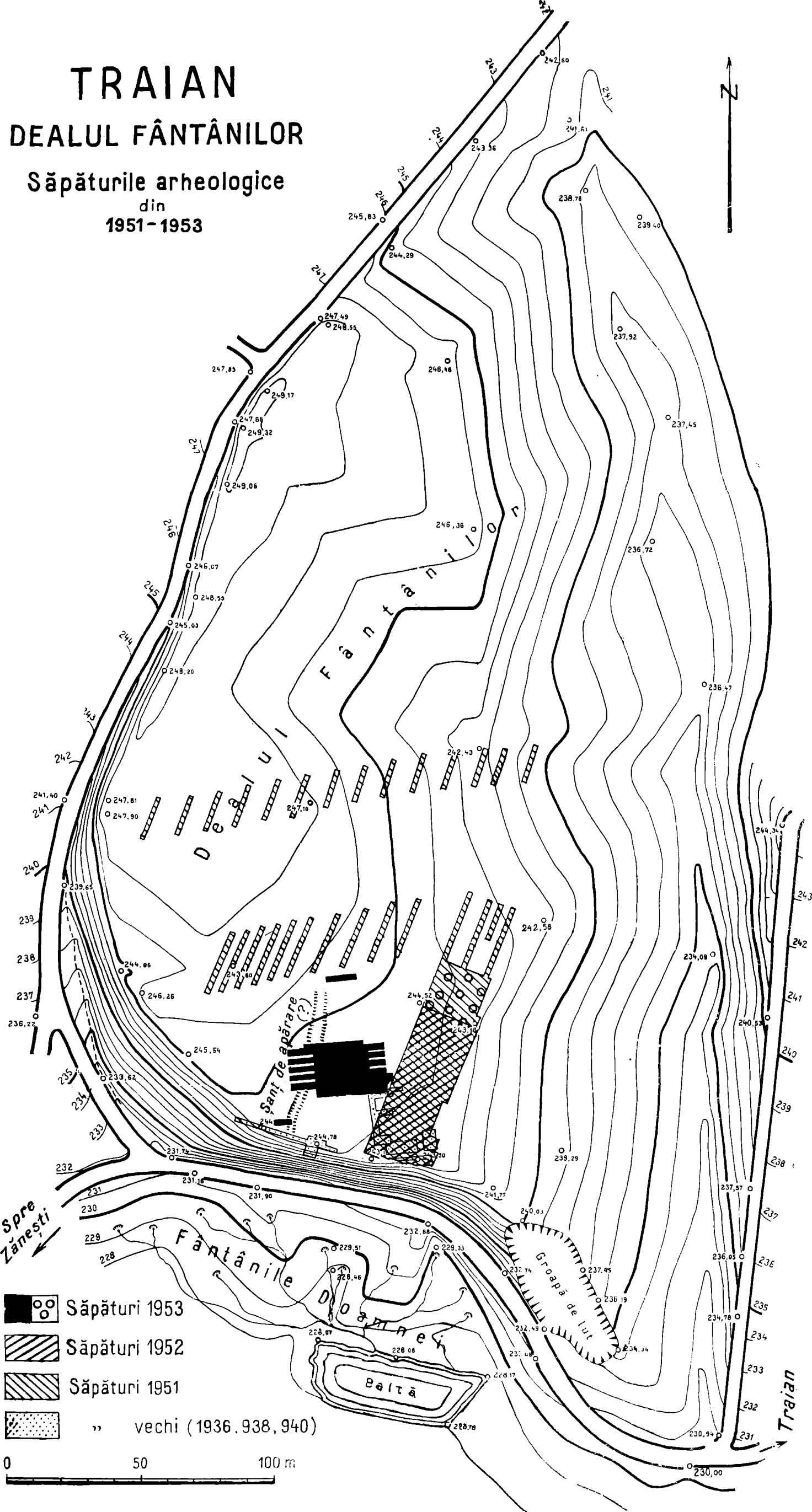
¹ « Studii și Cercetări de Istorie Veche », anul II, 1951, p. 93, fig. 7.

² Monografia Hăbășești, cap. II: Locuințe.

TRAIAN

DEALUL FÂNTÂNILOR

Săpăturile arheologice
din
1951-1953

de dese. Aceasta stă poate în legătură cu existența aceluși spațiu liber, observat încă de anul trecut și la alte complexe — un soi de curte interioară — cuprins în interiorul clădirii, element care amintește concepția și planul de construcție al caselor, în lumea străveche din Mediterana orientală. Desimea locuințelor dovedește că așezarea a fost destul de intens populată în momentul părăsirii sau distrugerii ei. Descoperirile din acest an confirmă în totalitatea lor observațiile făcute anterior, în bună parte mai mult în chip ipotetic. Într-adevăr, rămășițele complexului principal — degajat în toată întinderea lui — s-au găsit răspândite pe o suprafață de circa 300 m², înscriindu-se într-un mare patruleter, cu axul orientat de la sud-vest — nord-est. În centrul acestui patruleter, sau mai bine zis, pe linia diagonalei, se află un spațiu neconstruit, presărat cu pietre de râu, oase de animale și unelte fragmentare. Se observă însă, că rișnițele, complexele de vase întregi și vetrele, cu dimensiunile de 50×65 cm, s-au găsit în interiorul locuinței. Cantitatea de chirpic ars, la roșu, prin incendiu, care se găsește pe laturile acestui spațiu liber a fost atât de mare, încât aceste dărămături

Fig. 2. — Ac de boz daînd din fazele de sfîrșit ale epocii bronzului.

s-au stratificat în trei rînduri. Prin cercetarea atentă a impresiilor lăsate de materialul lemnos pe bucățile de chirpic ars, groase uneori pînă la 18—20 cm s-au putut completa și preciza cunoștințele noastre cu privire la ridicarea pereților. Astfel pe cîteva bucăți de chirpic, atât de bine păstrate încît se pot distinge și fibrele lemnului se vede clar că la baza pereților se puneau birne groase rotunde, copaci abia cojiți sau necojiți, pe care se fixau pari verticali, la distanță de cîte 30 cm, iar între aceștia se împleteau nuiele. Armătura aceasta era consolidată prin adăogirea unor șipci sau bețe rotunde, așezate orizontal, adică paralel cu împletitura de nuiele. Pe acest schelet lemnos se aplica, atât în exterior cît și în interior un fel de tencuială groasă de 6 cm, un amestec de pămînt loessoid, paie tocate și pleavă, la care, în cazul de față, se adăuga nisip și pietre mici și rotunde de râu. Această pastă cleioasă devenea prin uscare compactă și dură, aderînd perfect la scheletul lemnos. Peste această tencuială, pe bucățile groase de chirpic, se văd cîteva straturi superficiale subțiri, care sînt succesivele fețuiele ale pereților. Amintim că în cursul săpăturilor din 1951, pe unele bucăți de chirpic s-au putut observa urme de culoare roșu-închis, groasă 2—3 mm, iar în acest an, urmele rămase erau de culoare galbuie-albicioasă; prin urmare, simțul culorii pe care aceste triburi l-au dovedit la ornamentarea ceramicii, se manifesta, așa cum era și firesc, și în împodobirea pereților locuințelor. Absolut toate bucățile de chirpic au fost examinate minuțios și s-a dovedit că majoritatea provin de la pereți, iar cele mai subțiri, cu impresiuni de trestie, de la plafoane. În ce privește «platformele-podele», nu a fost posibil să găsim o platformă continuă, ci numai pe anumite porțiuni, mai reduse, chirpicul prezenta acel aspect de masă plană, omogenă și cu amprente de pari groși și birne pe fața opusă, caracteristic acestui fel de construcție.

Concluzia care se impune, întemeiată și pe observațiile făcute în anii precedenți, este că existența platformelor, în aceste locuințe mari, nu este obligatorie pentru toată întinderea spațiului clădit, ci numai pentru unele porțiuni care ar indica exis-

tența eventualelor încăperi din cuprinsul clădirii. În legătură cu această problemă stă și construirea pereților despărțitori, despre care însă pînă acum, datele noastre sînt cu totul lacunare. Cît privește construirea acoperișului, rămînem de asemenea la deducțiile de caracter logic.

În rezumat, elementele caracteristice ale acestui tip de locuință, enumerate pe scurt aici, implică un nivel de viață mai ridicat față de cel din faza Cucuteni A și totdeodată pun problema creșterii forțelor de producție, atît pe baze locale, cît și mai ales, prin relații de schimb și legături chiar mai temeinice, cu populațiile din Asia anterioară și Orientul apropiat.

Stratul precucutenian. Prin săpăturile din ultimii doi ani în așezarea de la Traian stratul de cultură precucuteniană a apărut tot mai interesant, prin extindere și conținut. Față de varietatea, mereu crescîndă, a materialelor cuprinse sub denumirea generică de cultură precucuteniană, apărute în diferitele așezări din Moldova cercetate în ultimii ani, se impune un studiu mai amănunțit al acestor materiale arheologice. Pe baza unei judicioase selectări a acestora și, în primul rînd, a ceramicii, care constituie cel mai caracteristic produs al culturilor neolitice, se va putea încerca distingerea eventualelor faze de evoluție ale acestei culturi.

Fixarea diferitelor faze succesive va explica totdeodată și relațiile de ordin cronologic dintre ele și va da primele elemente necesare stabilirii unei cronologii absolute.

Prin recenta publicare a materialelor arheologice, descoperite în stațiunea de la Luka-Vrublevkaia pe Nistru¹, se documentează extinderea culturii de tip precucutenian — într-o anumită fază a ei de dezvoltare — și la răsărit de Prut, unde sub numele de cultură pretripoliană, dovedește încă odată în acest fel, unitatea de cultură pe un întins teritoriu, care din Moldova ajunge pînă la Bugul de jos și apoi la Niprul mijlociu.

Înainte de a se putea face o adevărată clasificare, întemeiată pe o cercetare mai adîncită, a materialelor precucuteniene, vom prezenta aici materialul ceramic, de acest fel, din așezarea de la Traian, încercînd totuși o împărțire preliminară în grupe, pe baza unor deosebiri evidente referitoare la pasta vaselor ca și la motivele ornamentale și la tehnica lor.

Formele principale ale vaselor sînt bine cunoscute din expunerile anterioare². Însiruirea grupelor se va face, pe cît este posibil, în situația de față, ținîndu-se seamă și de criteriul stratigrafic, adică în ordinea vechimii lor. Este de la sine înțeles că aceste grupe au un caracter tipologic provizoriu, componența lor putînd fi modificată pe măsura dobîndirii unor noi date. De altfel, precizările de ordin stratigrafic nu se vor putea cîștiga decît treptat, prin repetate comparații între materialele diferitelor niveluri și strate ale acestei culturi.

1. În prima grupă intră fragmentele din pastă subțire, de culoare mai mult neagră, care, pe alocuri, mai păstrează lustrul inițial. Pe aceste fragmente se disting caneluri fine, dispuse orizontal, subliniate uneori prin șiruri de mici puncte lucrate cu ajutorul roții dințate. Prin această specie neagră, ca și prin ornamentarea cu caneluri derivată din tehnica «pliseurilor», ceramica precucuteniană se leagă, în general, de complexul vechilor culturi neolitice de la Dunărea de jos și, în special, de cultura învecinată, de tip Boian, de la Zănești: Dealul Viei. Paralel cu aceasta s-a dezvoltat și altă specie, de asemenea de culoare negricioasă, cu grăuntele mai mare,

¹ S. N. Bibikov, Rannetripolskoe poselenie Luka-Vrublevkaia na Dnestre. Moscova, 1953.

² «Dacia», vol. IX—X, p. 11—12; «Studii și Cercetări de Istorie Veche», anul III, 1952. VII.

care conține în structură pleavă și care, drept ornament, prezintă câteva pastile plastice și mai rar briuri alveolare. Este ceramica de uz gospodăresc.

2. A doua grupă cuprinde vasele în formă de suporturi cilindrice, cupele cu picior, ca și unele cești cu corp bombat și gura răsfrîntă. Pasta are grăuntele mare, conține impurități și este în genere de culoare cenușie, cu diferite nuanțe și uneori și cu reflexe roșcate. Decorul, de caracter spiralic, este caracteristic ceramicii precucuteniene și prin felul pieziș în care se desfășoară în cadrul zonelor, acoperind o bună parte din suprafața vaselor. Tehnica prin care este redat acest ornament, este incizia adîncă, mai rar și incrustația cu materie albă. Capacele cu buton, de tip Boian împodobite cu ornamente incizate intră tot în această grupă.

3. Pe fragmente din pastă negricioasă-cenușie și alteori roșcată, însă mult corodată, ca și pe vase, în general piriforme, dintre care unele cu gît înalt cilindric se observă ornamente din sistemul spiralic, în care segmente verticale delimitează spații umplute cu hașuri și incrustație cu materie albă. Aceste motive se vor transmite și în cultura cucuteniană: fazele A și AB. Canelurile reapar, redată însă prin scobituri largi și descriu pe umărul vaselor cercuri concentrice, care înconjoară proeminențe organice, sau alte motive în care se asociază cu șiruri de puncte scobite, de tradiție locală.

4. O grupă, evident mai nouă, o constituie vasele de formă piriformă mai evoluată, care sînt prevăzute, pe lîngă obișnuitele proeminențe, și cu cîte o toartă în chip de corn. Aceste vase capătă din această cauză o asemănare vagă cu silueta unei păsări și vor fi fost folosite, probabil, drept vase de cult. (fig. 8). De altfel, figurine de lut, reprezentînd păsări, sînt frecvent și destul de cunoscute în acest mediu. Decorul acestei grupe este variat, două sau mai multe din motivele enumerate aici, fiind dispuse, tectonic, pe același vas. Tehnica inciziei, a creștăturilor adînci și a canelurilor largi redau aceste diferite motive (fig. 3).

5. Preocuparea pentru ornamentul în benzi colorate se arată prin fragmente de pastă cenușie, care, între două linii fin incizate prezintă urme de ocră roșu prăfos, aplicat după arderea vasului. Această tehnică poate fi privită ca o tradiție din cultura Boian, aceasta fiind, la rîndul ei, de origine sud-orientală.

6. Trecerea spre pictura veritabilă, cu alb, de aspect protocucutenian, care se va desăvîrși în faciesul picturii bicrome de la Frumușica, este marcată aici prin apariția unei paste de calitate mai bună și de culoare roșie-deschisă. După cit se pare, găsirea temperaturii corespunzătoare de ardere constituia o încercare mai veche, pînă la urmă izbucnită. Fragmentele din această pastă prezintă decorul de caracter spiralic, redat prin aceleași incizii mai adînci, încrustate cu materie albă, ca și prin incizii foarte fine, decor care amintește stilul ceramicii gumelnițene. Pe unele fragmente din această pastă roșiatică se poate observa un înveliș alb-lăptos, foarte subțire, aproape transparent, care acoperă întreaga suprafață a ciobului. După acest stadiu, apare culoarea albă, pusă înainte de ardere, care umple diferitele spații triunghiulare din ansamblul decorului spiralic mai sus amintit. Uneori pictura cu culoare albă se asociază pe același vas cu diferite motive decorative: în afară de liniile incizate, în caneluri, cu grupe de puncte și cu pastile scobite, toate fiind elemente caracteristice, păstrate din fazele precucutenianului. Trebuie menționat că, de obicei, fragmentele și vasele protocucuteniene stau întotdeauna în legătură cu porțiuni de platforme de un caracter special, mai puțin dure și de o consistență mai slabă față de cele, mai sus discutate, ale fazei A B. Amintim, de asemenea, că la acest nivel protocucutenian — considerînd urmele rămase pe plan stratigrafic orizontal — se găsesc și unele fragmente de aspectul comun în cultura Criș, ornamentate prin scobirea pastei și că tot la acest nivel se înserează și urmele culturii ceramicii liniare

de tipul cu note muzicale, despre care s-a vorbit mai înainte. O altă trăsătură importantă care trebuie semnalată este și faptul că, alături de unul din complexe de vase protocucuteniene, stînd deci pe același nivel de bază, s-au găsit vase aparținînd fazei Cucuteni A B. Pe de altă parte, un complex de vase precucuteniene, din

Fig. 3. — Complex de vase și rîșnițe precucuteniene.

grupa a patra a fost descoperit, zăcînd la un nivel abia cupuţin mai jos faţă de cel protocucutenian pomenit mai sus. Aceste elemente, de caracter stratigrafic, ne dau dovada de continuitate dintre diferitele faze şi ne obligă la anumite paralelizări în timp, dintre care cea mai importantă este coexistenţa, cel puţin parţială, a fazei protocucuteniene cu începutul fazei Cucuteni AB. Este cunoscută persistenţa ceramicii de tip precucutenian, alături de faza Cucuteni A, în diferitele aşezări de acest fel. Nu mai puţin interesantă apare în această lumină şi împrejurarea că o ceramică de caracter net tripolian timpuriu, de tipul monocrom Sabatinovka şi Krasnostavka¹, cunoscută anterior în Moldova din aşezarea de la Ruginoasa, a fost descoperită în ultimii doi ani, în mare cantitate, în săpăturile de la Truşeşti² reg. Botoşani, în mediul ceramicii Cucuteni A. Anumite forme caracteristice din repertoriul ceramicii tripoliene, ca de pildă vasul binoclu care apare la Truşeşti, ca şi unele sisteme de decorare a vaselor, concretizează tot mai mult ipoteza formulată cu mult timp mai înainte³, prin care se postula apariţia fazei Cucuteni AB, ca o rezultată a influenţelor reciproce dintre aceste două specii ceramice: cea tripoliană şi cea Cucuteni A.

Aşadar, purtătorii fazei culturale Cucuteni AB apar aici, pe Dealul Fîntînîlor, în momentul cînd vechii locuitori — aşa cum o dovedesc ultimele grupe ale ceramicii precucuteniene, posedau toate elementele necesare, care bineînţeles, sub un impuls special, venit poate dinafară, ar fi putut dezvolta ceramica de tip policrom, tipică pentru faza Cucuteni A. Totuşi, prea puţinele fragmente ceramice, susceptibile de a fi puse în legătură cu existenţa acestei faze, nu ne îngăduie să afirmăm că acest fenomen s-a produs aici. Pe de altă parte, nu putem interpreta aspectul stratigrafic semnalat mai sus, cel puţin pînă la noi date, aşa cum am fi îndemnaţi la prima vedere adică ca reflectarea unei convieţuiri paşnice a ultimilor protocucuteni cu noii sosiţi. Aceasta ar presupune poate o dăinuire prea îndelungată a faciesului protocucutenian, care ar echivala cu o stagnare nemotivat în dezvoltarea acestei culturi. Săpăturile viitoare vor aduce şi în această chestiune luminile necesare, căci nu putem totuşi trece sub tăcere anumite corespondenţe în forme şi decor, care există între ceramica precucuteniană de aici şi specia monocromă de la Hăbăşeşti.

Stratul de cultură Cucuteni AB. El apare deasupra aceluia de care ne-am ocupat şi este la fel de important. Bogăţia rămăşiţelor lăsate: locuinţe mari cu numeroase vetre şi rîşniţe, cantitatea importantă de oase de animale domestice şi sălbaticе, mulţimea uneltelor de silex negru, de o tehnic perfecţionată, ceramica cu forme elegante şi decor pictat în variate stiluri, toate acestea reflectă ritmul viu de viaţă al unei populaţii numeroase. În acest stadiu de evoluţie a culturii Cucuteni, elementele de producţie materială create sau adoptate în respectivele treburi agricole ajunseseră destul de înaintate, şi desigur şi formele de viaţă socială, corespunzătoare.

În legătură cu această fază mijlocie a culturii Cucuteni, se pun o serie de probleme, mai vechi şi mai noi, care îşi aşteaptă deslegarea în lumina datelor noi, dobîndite prin ultimele săpături. În primul rînd se cere lămurită, metodic, prin urmărirea tuturor relaţiilor posibile, însăşi problema genezei acestei faze culturale Cucuteni AB. Ceramica, cu aspectele-i multiple, care în repertoriul formelor sale arată şi unele forme împrumutate din alte arii ale aceleiaşi culturi, (fig. 4), aşa cum s-a specificat mai înainte şi care, pe plan mai larg, dovedeşte, de asemenea, afinităţi cu produsele similare din sud-estul european şi Orientul apropiat, ne poate oferi indicaţii preţioase

¹ T. Passek, Periodizaţiia tripolskih paselenii. Moscova—Leningrad 1949, fig. 10.

² «Studii şi Cercetări de Istorie Veche», anul III, 1952, p. 69, 76.

³ «Dacia», vol. IX—X, p. 100.

cu privire la originea și dezvoltarea acestei faze. Tot în acest cadru istorico-geografic se situează pe plan magico-spiritual și ritul înmormântării cadavrelor de copii și tineri sub podeaua locuințelor. Această practică străveche, poate de tradiție paleolitică, este cunoscută pe un spațiu întins în diferitele complexe ale neoliticului vechi. Lăsând la o parte așezarea transcaspică de la Anau, acest rit apare în Asia anterioară, ca apoi prin Peninsula Balcanică să ajungă la Dunărea de jos, la Vinča, ca și în cîmpia Munteniei, în cultura Boian, de la Glina. În mormîntări de acest fel, însoțite de vase

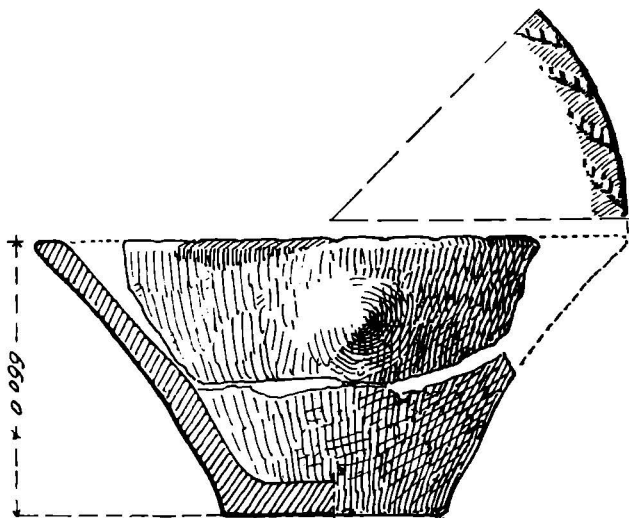

Fig. 4. — Vas de uz gospodăresc din stratul AB.

și ofrande, au fost descoperite în așezarea de la Traian, în legătură cu stratul AB, încă de anul trecut¹ și își găsesc acum analogii în faza pretripoliană de la Luka-Vrublevkaia pe Nistru². Față de faciesul precucutenian, descoperit la Traian, așezarea de la Luka-Vrublevkaia reprezintă o fază care piin începutul și sfîrșitul ei, dăinuiește mai mult timp. Prin analogia semnalată mai sus, se întăresc legăturile de continuitate ale fazei Cucuteni AB, înapoi în timp, cu fazele culturii premergătoare și se subliniază și pe această cale unitatea culturală și etnică a triburilor, care în această vreme, ocupau spațiul dintre Dunăre și Nipru.

O altă problemă o constituie prezența în așezarea de la Traian a așa numitei ceramice Cucuteni C — Kammkeramik — de o factură cu totul deosebită față de cea cucuteniană și de proveniență recunoscut răsăriteană. Această specie ceramică reprezintă, după cum se știe, una din grupele ceramicii neolitice, de o largă răspîndire în Europa de răsărit și în Asia și care își trage numele de la sistemul decorării cu ajutorul șnurului și al unui instrument de lemn, cu dinți, de forma unui pieptene. Ceramica C apare tot mai frecvent alături de ceramica fazei AB, începînd chiar de la baza stratului de cultură AB și nu lipsește nici din gropile cele mai vechi cu materiale AB, ceea ce implică, între cele două specii ceramice, un paralelism perfect și o vădită contemporaneitate.

¹ «Studii și Cercetări de Istorie Veche», anul III, nr. 1—2, 1953, p. 45 și urm.

² «Kratkie Soobșcenii», p. 36. S. Bibikov, K voprosu o pogrebalnom rituale.

Cîteva forme noi deschid perspectivele unor relații de asemenea variate. Astfel, în afară de perfecționarea unor forme, cunoscute anterior aici, prin desăvîrșirea liniei și a proporțiilor, notăm o formă nouă, aceea de strachină plată cu picior conic gol, în interior cunoscută pînă acum în neoliticul mai nou de la Sălcuța (Oltenia). Apoi vasul de uz gospodăresc din pastă groasă, care prin gura larg deschisă, pereții oblici și fundul mic, amintește — în linii mari — forma unei pilnii. Acest tip de vas are o singură toartă: o proeminență străpunsă și prezintă creștături sau alteori alveole pe buză. Este frecvent, de obicei, în partea superioară a stratului AB. Împreună

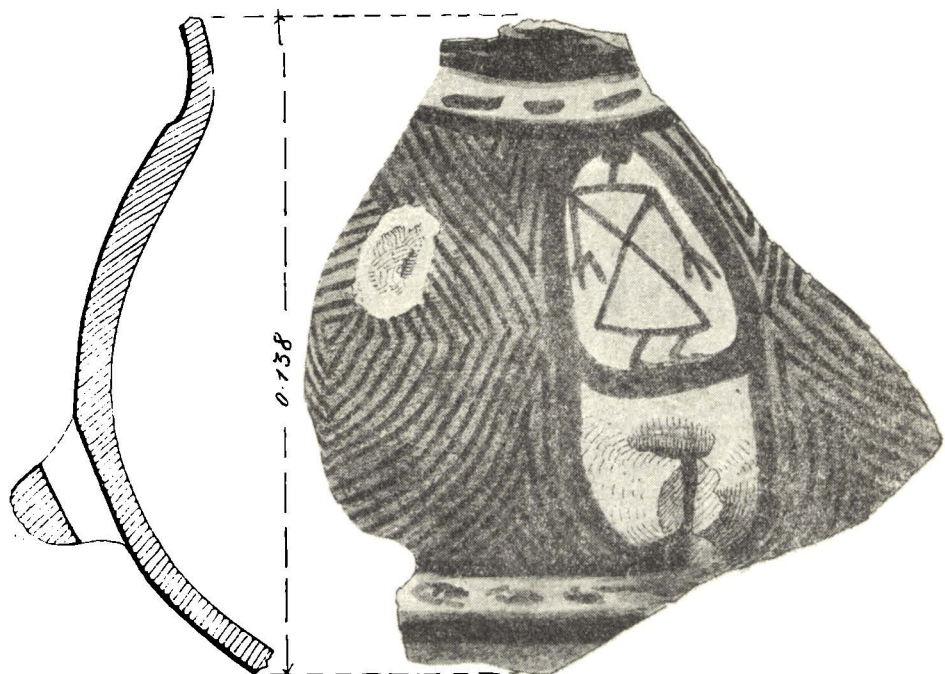

Fig. 5. — Reprezentare antropomorfă pe un fragment de vas pictat (faza AB).

cu vasele mari, cu gîtul de asemenea în formă de pilnie, descoperite mai mult aici la Traian¹, această nouă formă de vas sugerează legături cu unele culturi contemporane, din regiunile situate spre nord și est de Moldova.

Nu mai puțin interesant apare din punctul de vedere al relațiilor și influențelor, sau poate, dimpotrivă, al unor manifestări independente, fragmentul unui vas de formă cunoscută, locală, care, într-un spațiu anume rezervat din fond, prezintă o imagine pictată, antropomorfă, îmbrăcată, realizată schematic prin două triunghiuri unite prin vîrful lor, la care s-a adăugat capul și membrele (fig. 5). Spre deosebire de reprezentările de acest fel, cunoscute în faza următoare B, a culturii Cucuteni, de pildă la Petreni, care își găsesc analogii în ceramica pictată de la Susa (Iran), oricît ar părea de curios, trebuie să spunem, că reprezentarea antropomorfă de la Traian își găsește o asemănare izbitoare, într-una dintre cele mai îndepăr-

¹ «Studii și Cercetări de Istorie Veche», anul III, 1952, p. 130, pl. VIII/6.

tate arii cu ceramica pictată corespunzătoare, și anume tocmai în China ¹. Într-adevăr, în categoria așa numitelor vase mortuare din cimitirul de la Hsin-Tien, situat pe valea râului Tao-Ho, afluent al fluviului Huang-Ho — în provincia Kansu — pe trei din aceste urne se văd reprezentări antropomorfe ca cea dela Traian. Cercetătorul suedez Andersson datează faza Hsin-Tien, cu așezările pe terasele înalte ale apelor, spre sfârșitul epocii neolitice și începutul epocii bronzului.

În privința *reprezentărilor plastice*, de caracter magico-religios, constatăm că figurinele antropomorfe feminine se înmulțesc în stratul AB, iar cele zoomorfe rămân tot rare. Unele dintre aceste figurine antropomorfe, de lut, sînt admirabil modelate și se observă că picioarele lor unite se prelungește în jos într-un singur picior (fig. 6). Nu putem spune ce reprezintă această trăsătură specială și nici dacă această particularitate stă cumva în legătură cu reprezentările de proporții reduse ale piciorului uman gol sau încălțat, găsit aici la Traian ² ca și la Ruginoasa ³. De altfel, astfel de reprezentări plastice sînt cunoscute, așa cum bine se știe, și în alte culturi neolitice. În afară de cultura Turdaș, unde rolul lor, de picior de vas, este clar dovedit, această apariție plastică se întâlnește, deși mai rar, în culturile: Boian, Tisa și Gumelnița.

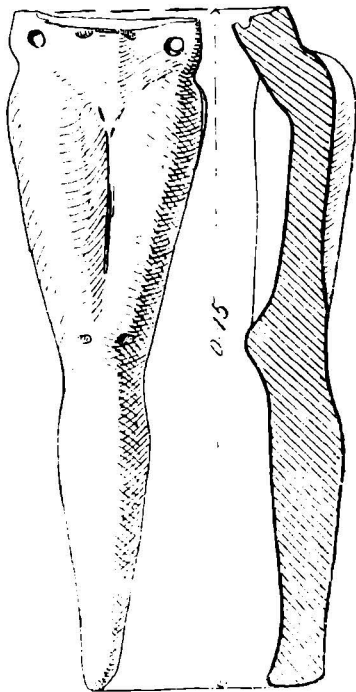

Fig. 6. — Figurină fragmentară de lut, aparținând stratului AB.

Gropile constituie un element nelipsit în așezările neolitice și se găsesc cu precădere în aria culturii cu ceramică pictată. De diferite forme și adîncimi, dar mai ales rotunde sau ovale și avînd o adîncime absolută care variază între 1,50–1,80 m, cele mai frecvente sînt acelea în care se aruncau diferitele resturi din respectivele gospodării, pînă se umpleau. Mai deosebite sînt gropile aflate sub locuințe, care prin conținutul lor stau în legătură cu diferite practici de cult. Această categorie aparține atît stratului Cucuteni AB, cît și celui precucutenian. Dintre gropile descoperite, prin săpă-

turile din acest an, este tipică pentru ultima categorie, groapa situată în capătul de sud-est al complexului principal de locuire și care aparține stratului AB. Această groapă (fig. 10,1) începe sub dărîmăturile locuinței, la adîncimea de 1,40 m față de suprafața solului și măsoară $2,25 \times 1,50$ m în punctele în care marginile gurii încep să devină mai ușor de urmărit. Materialele care au umplut această groapă se prezintă stratificate în mai multe niveluri. Începînd de sus în jos, mai interesant apare nivelul al doilea, care conține bucățile arse ale unei vetre, lîngă care se află o rîșniță de piatră. Pe vatră se vede cenușă fină, fragmente din diferite vase pictate

¹ J. G. Andersson, *Researches into the prehistory of the Chinese...*, Stockholm, 1945, pl. 194 /1 și 197/ 1 și 2.

² «Studii și Cercetări de Istorie Veche», anul IV, nr. 1–2, 1953, p. 45 și urm.

³ «Dacia», nr. III–IV, fig. 11/2 și 3.

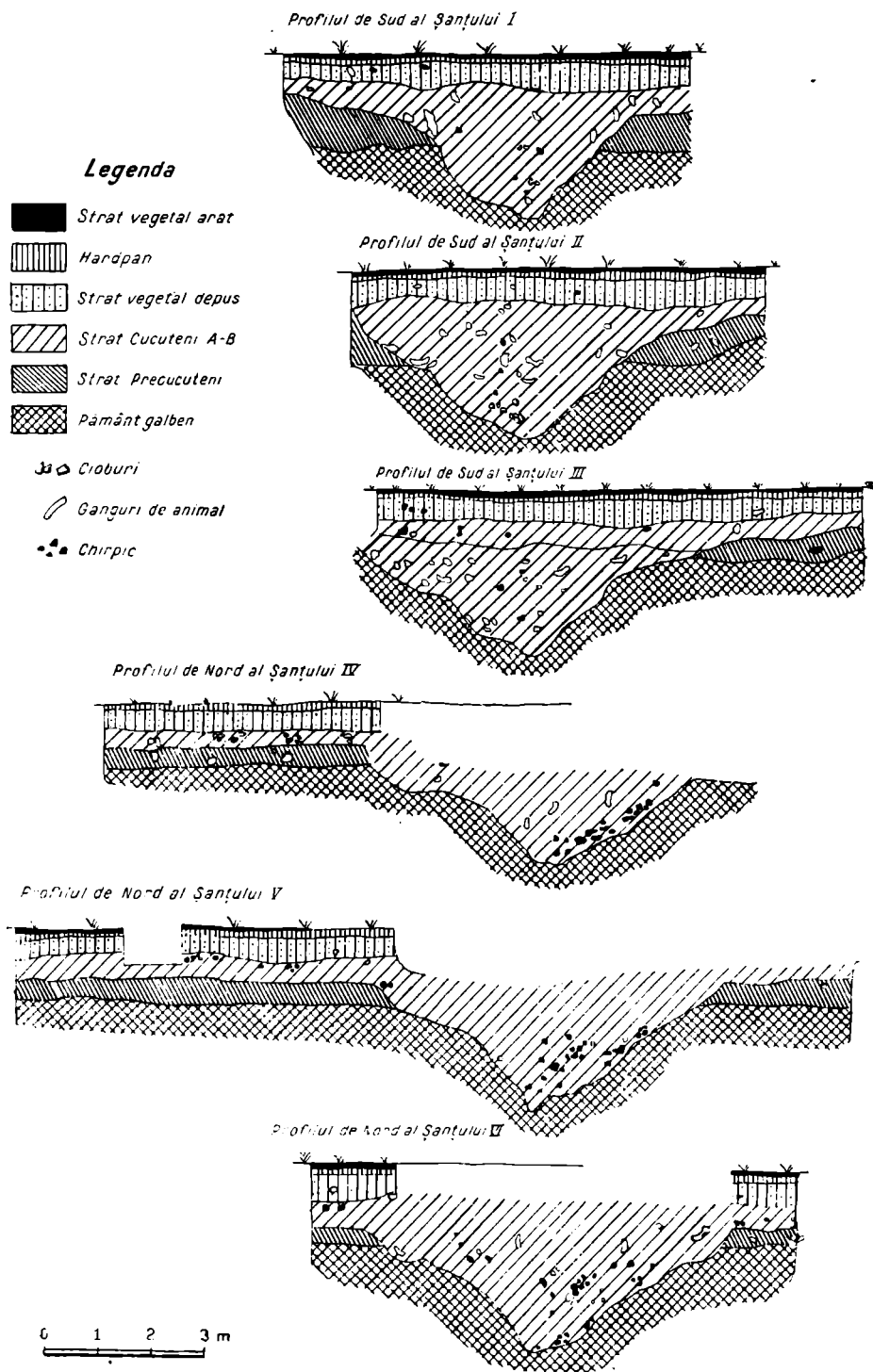

Fig. 7. — Profilele transversale ale șanțului de apărare.

și craniul unui bou, cu coarne mari. Groapa se îngustează treptat în spre fund și merge în pământul viu, pînă la o adîncime de 2,90 m. În nivelurile următoare se găsesc fragmente ceramice, care se potrivesc între ele, așa că se lămuresc diferite forme de vase pictate: pahare pictate în stilul α^2 , un suport fragmentar (fig. 10), un vas binoclu cu pictură în stilul γ^2 , un capac, de asemenea fragmentar în chip de « coif suedez », ca și vase de uz gospodăresc. Într-unele din aceste vase s-a găsit cărbune și cenușă. Pe lîngă acestea s-au mai găsit oase de animale mai mici și melci, ca și cîteva unelte de silex, de cuarțit și un percutor; iar la adîncimea de 1,90 m, două mici gheме de sîrmă de aramă. Este interesant de observat, că alături de vasele pictate se găsesc și fragmente ceramice de tip Cucuteni C și chiar cîteva cioburi precucuteniene cu ornamente incizate și cu caneluri.

Prezența cioburilor precucuteniene aici, pe fundul gropii, este ușor de explicat dacă ținem seamă că prin săparea ei, s-a deranjat o porțiune din stratul precucutenian. Pe fundul gropii se mai găsesc o serie de pietre, care par să fi fost așezate înadins în cerc. Prezența acestor resturi, care nu sînt fără legătură între ele, și mai ales a capului de taur, probabil, ca și prezența vasului binoclu, ne arată că ne aflăm în fața unei practici de cult, de caracter sud-oriental, întîlnită recent sub un aspect asemănător și în așezarea de la Luka Vrublevețkaia. Desigur că scena sacrificiului s-a petrecut în alt loc, la nivelul stratului AB, iar aici s-au îngropat resturile care avînd și ele un caracter sacru, nu puteau fi împrăștiate la voia întîmplării.

Șanțul de apărare. În partea de vest a așezării, săpăturile au tăiat transversal un vechi șanț larg cu direcția sud-vest — nord-est, care exista aici din vechime. Față de nivelul solului actual, vechiul șanț se află la o adîncime, care variază între 0,80—1,20, potrivit pantei terenului. Din examinarea profilurilor șanțului, așa cum au apărut în diferitele secțiuni transversale, se constată că locul de pornire al acestui șanț, pe care — după funcția pe care trebuie să o fi avut în așezare — îl vom putea numi: șanțul de apărare, este stratul de cultură Cucuteni AB. Șanțul de apărare străbate stratul precucutenian și trece mai departe, adîncindu-se în pământul viu. Fundul se îngustează în chip de litera V, iar adîncimea absolută măsoară: 3,15 m, 3,30 m și 3,40 m. Este clar că șanțul a fost lucrat de oamenii care au trăit în timpul fazei Cucuteni AB, așa după cum s-a putut observa și în alte așezări de tip Cucuteni, mai vechi din faza A (fig. 7). Lățimea șanțului nu este aceeași pe toată lungimea cunoscută, ci variază între 5,35 m și 6,90 m. Prin lățime și adîncime, acest șanț stă alături de șanțul mare, de acest fel, din așezarea Cucuteni A, de la Hăbășești (r. Tg. Frumos) ¹. Cele două pante ale șanțului nu prezintă aceeași înclinare, cea exterioară, din spre vest, este abruptă, pe cînd cea din spre est, din spre așezare, așa cum este firesc, este mai domoală, dînd impresia unor mari trepte. Această particularitate tehnică explică tocmai scopul de apărare, în care a fost făcut șanțul. Tot în legătură cu funcția de apărare a șanțului semnalăm aici, la Traian, aflarea în vecinătatea șanțului a unui complex de pietre de rîu, în număr de 86, de forma și dimensiunile unor percutoare. O altă dovadă că șanțul de apărare stă în legătură cronologică cu stratul AB o constituie și conținutul șanțului. Resturile de viețuire, care împreună cu pămîntul surpat din maluri au umplut pînă la urmă șanțul, au provenit de la locuințele vecine de tip AB, situate la cîteva metri distanță de marginea de est a șanțului. Prin alunecare, au ajuns aici: bucăți de chirpic, oase de animale, fragmente de unelte și multe cioburi de tip AB. Din pămîntul de umplutură al șanțului s-au luat diferite probe pentru analiza chimică. Totuși nu se poate ști ce s-a făcut cu pămîntul scos prin săparea șanțului,

¹ Monografia Hăbășești, cap. II: Locuințe.

căci nu se văd urme care să arate că ar fi fost depus alături în formă de val. Pentru stațiunea Hăbășești s-a emis ipoteza că pământul scos din cele două șanțuri de apărare ar fi fost întrebuințat la construirea caselor, admițându-se astfel implicit prioritatea șanțului față de locuințe. O altă chestiune interesantă este felul cum se desfășura acest șanț, cât și lungimea lui. În acest scop, în marginea de sud a așezării,

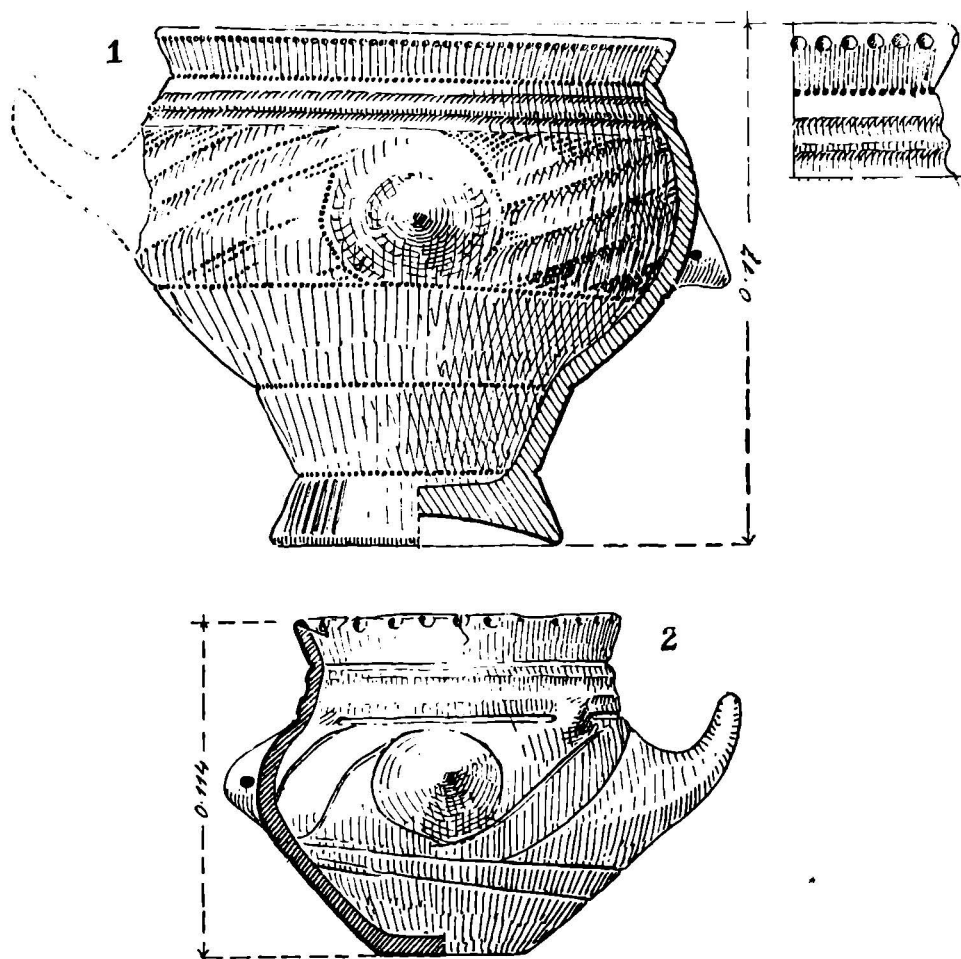

Fig. 8. — Vase precucuteniene.

chiar lângă ripă, s-a făcut un sondaj (fig. 1 : șanțul *A*) și s-a putut prinde capătul de sud al șanțului. Încercarea de a urmări traseul descris de șanțul de apărare și în partea opusă, spre nord-est, printr-un sondaj *B* (fig. 1), efectuat la distanță de 24,30 m față de capătul ultimului șanț al săpăturii, nu a dus la rezultatul căutat. Aceasta poate însemna că șanțul de apărare nu se întindea pînă aici, sau că presupusa arcuire a șanțului nu a fost just calculată. În situația actuală a săpăturilor, șanțul a putut fi totuși urmărit pe o distanță de 29,55 m (fig. 8). Reconstituirea formei șanțului,

văzut de sus nu dă o formă geometrică regulată și nici nu ne-am fi putut aștepta la aceasta, ținând seama de mijloacele cu care a fost lucrat. Tocmai din această cauză, realizarea acestui șanț, cu dimensiunile mai sus menționate, constituie încă o dovadă despre posibilitățile de înfăptuire ale efortului colectiv. Cît privește săparea unui șanț de apărare în partea de vest a așezării, acesta nu este un fapt întîmplător, ci dimpotrivă, săparea lui este îndeajuns de bine motivată prin însăși configurația geografică a terenului. Într-adevăr, în spre est, așezarea este izolată de restul dealurilor din această parte, printr-o vale naturală, făcută de un mic curs de apă. În spre vest însă, posibilitatea unui atac din partea fiarelor sau a oamenilor ar fi fost mai ușoară, întrucît lanțul colinelor din stînga riului Bistrița este aici neîntrerupt, alcătuiind un fel de platformă în care se integrează și Dealul Fintinilor. Drumul Mărginenilor, existent totuși în partea de apus a așezării, este un drum îngust și care, după cît se pare, a fost tăiat în această platformă, într-o epocă mai recentă. Săpăturile viitoare vor arăta dacă acest șanț de apărare era sau nu dublat de un alt șanț paralel, mai mare sau mai mic decît acesta, după sistemul cunoscut în așezările de la Cucuteni și Hăbășești și vor aduce precizări și în privința funcției șanțului (fig. 9).

CONCLUZII

După cum s-a putut vedea în cursul expunerii, săpăturile din acest an au dus unele contribuții la teza legăturii de continuitate dintre cele două culturi, care, în așezarea de la Traian se suprapun, nemijlocit, prin straturile respective: 1. precucutenianul și 2. Cucuteni AB. Printre rezultatele pozitive, obținute prin studierea materialelor din așezările de tip Cucuteni A, este și observarea unei persistențe a ceramicii de tip precucutenian, care în aceste așezări se găsește alături de ceramica mai nouă pictată policrom, a acestei faze cucuteniene. Problema de interes general, care se pune în cazul așezării de la Traian, este dacă cultura precucuteniană, în virtutea acestei tendințe de a se prelungi în timp, care de altfel se accentuează cu cît merge în ținuturile din est, va fi putut dura aici la Traian, unde faza Cucuteni A lipsește, tot acest interval, adică pînă la sosirea purtătorilor culturii Cucuteni AB. În momentul de față, nu avem date suficiente pentru a putea argumenta acest punct de vedere. Așa cum am spus și mai înainte, situația se va urmări în viitor, cînd va trebui să se țină seama și de poziția stratigrafică a straturilor corespunzătoare din așezarea de la Izvoare, nu prea îndepărtată, nici în spațiu, de așezarea de la Traian. Totuși un element de început, în sprijinul punctului de vedere de mai sus, există, dacă ne referim la acea zonă de interferență a materialelor celor două straturi, observată încă de anul trecut și menționată în raportul din 1952 (fig. 10).

În lumina unor date noi, se va putea aprecia, dacă această situație oglindește sau nu un proces de coexistență parțială a purtătorilor celor două culturi, cea veche: precucuteniană și cea nouă: faza Cucuteni AB. După cele constatate la fața locului, pe baza urmelor arheologice, este clar că, dacă acest proces a existat, el s-a încheiat, în chip firesc, prin preponderența noilor veniți, înzestrați, desigur, cu un potențial de viață mai ridicat și cu un ritm de dezvoltare mai viu.

Problema originii și a dezvoltării culturii precucuteniene, cu diferitele sale faze de evoluție, nu poate fi privită izolat, ci în funcție de condițiile generale de dezvoltare ale complexurilor neolitice, de pe întregul teritoriu al sud-estului european. Diferite aspecte ale vieții materiale și spirituale ale culturii precucuteniene, ca și varietatea de motive observate în decorarea ceramicii, indică influențe venite din spre insulele mării Egee, și chiar mai de departe, din Orientul apropiat, care s-au altoit aici pe un fond străvechi local. Formarea culturii precucuteniene, ca și a celorlalte culturi contemporane, trebuie privită pe fondul unor perpetue mișcări de triburi, probabil

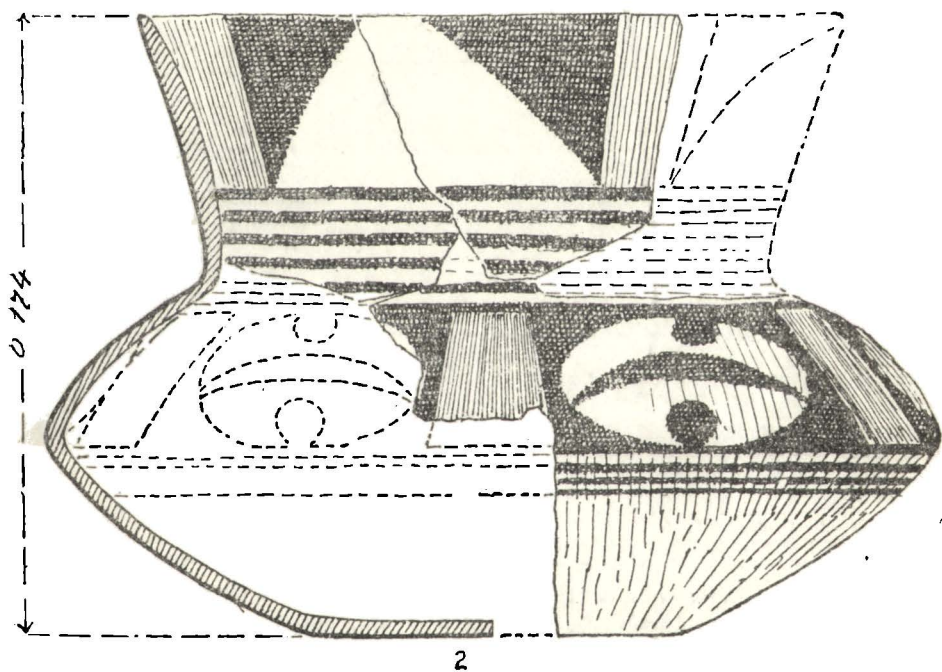
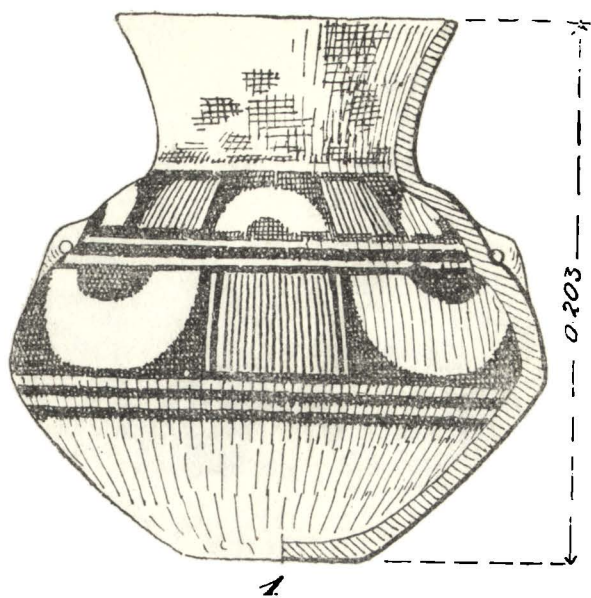

Fig. 9. — Vase pictate (stratul AB).

înrudite, și înțelegă ca un rezultat al inevitabilelor ciocniri, contopiri și infiltrații dintre aceste triburi, care se aflau în căutarea celor mai potrivite locuri, pentru a se putea fixa și a-și dezvolta forma lor de viață, de tip agricol. În acest cadru și în acest sens, se desemnează în legătură cu precucutenianul, rolul culturii ceramicii bandliniare cu ornamente spiralice, ca și influența culturii Boian, care intră, ca ele-

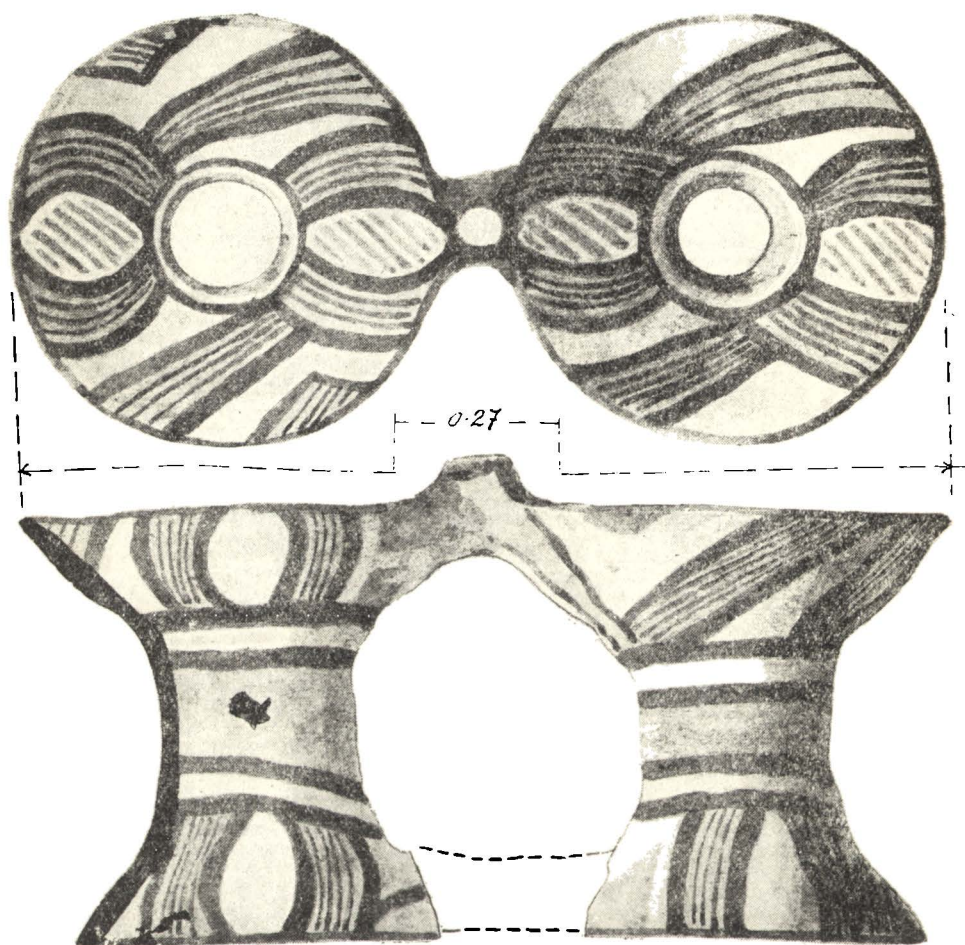

Fig. 10. — Vas pictat de tipul «binoclu» (strat AB).

mente hotărîtoare, în componența — după cît se pare — a unui complex mai vechi, premergător întrucîtva precucutenianului de la Traian, cu care acesta stă în legătură și care se află în apropiere, tot în satul Traian, pe Dealul Viei. Vom referi mai departe despre rezultatele sondajelor făcute în acest punct.

Pentru încadrarea culturii cucuteniene de la Dealul Fîntînilor și cunoașterea împrejurimilor, din punct de vedere arheologic, planul de activitate a prevăzut,

pentru anul acesta, efectuarea unor cercetări de recunoaștere, la punctul numit Groapa Lupului, situat tot pe fosta terasă a Bistriței, la circa 1.300 m spre vest de Dealul Fintînilor. După descrierea făcută de unii localnici se bănuia aici existența unei necropole din epoca migrațiilor. S-au efectuat două casete în rîpa dealului, unde se spunea că ar fi apărut: «schelete întinse, cu oale negre la cap», s-au trasat două șanțuri de 2×6 m pe platou și s-au făcut alte trei sondaje, două de 2×2 m și al treilea de 7×2 m, pe povișnișul situat în spre nordul văioagei, care poartă numirea de Groapa Lupului. Rezultatele au fost negative. În afară de cîteva cioburi, foarte mărunte și corodate, deci neconcludente, nu a apărut nicăieri nici o urmă de oseminte omenești sau alte rămășițe arheologice.

Al doilea punct cercetat a fost movila de la Botul Morii situată la circa 2 km spre sud-est de Dealul Fintînilor. Această movilă, de aspect plat, cu diametrele: est-vest de 36 m și nord-sud de 38 m, orientată de la nord-est spre sud-vest, atrăgea atenția prin marea cantitate de pietre de rîu, care acopereau creștetul ei. După înlăturarea pietrelor s-au efectuat două sondaje de 2×6 m; primul în centrul movilei și al doilea, în pantă. Prin adîncirea sondajului, trasat pe centrul movilei, s-a dovedit aici existența unei gropi vechi, săpată în pămîntul galben, pînă la adîncimea de 4,35 m. În pămîntul negru care umplea această groapă s-au găsit de asemenea pietre de rîu, care păreau să fi fost așezate în straturi, deranjate ulterior. În afară de aceste pietre, s-au găsit puține cioburi de factură neolitică, necaracteristice și foarte puține cioburi La Tène. Calitatea pămîntului de umplutură: negru și afînat, care mergea pînă în fundul gropii, ca și faptul că în afară de cîteva oase fragmentare nu s-a găsit nici un schelet, dovedește că mormîntul, care a existat aici, a fost jefuit din vechime, iar resturile, răvășite.

În așezarea de la Dealul Viei, situată tot în satul Traian, comuna Zănești, la circa 3 km spre sud-est de Dealul Fintînilor, s-a făcut un sondaj orientat de la vest-nord-vest: 315° spre est-sud-est: 135° , cu dimensiunile de 2×18 m. Scopul acestei intervenții a fost de a contribui la studiul stratigrafiei și de a recolta materiale arheologice din această cultură nouă pentru colecțiile Muzeului Național de Antichități. Concomitent s-a făcut aici o săpătură de proporții mai mari, începută din anul 1951, pentru Muzeul Arheologic din Piatra-Neamț; responsabilitatea acestui sector al șantierului Traian, avînd-o directorul Muzeului din Piatra Neamț, care a descoperit așezarea, acesta va expune într-un capitol alăturat rezultatele obținute.

Pentru a se evita eventualele confuzii în numirea celor două culturi aflate în satul Traian: aceea de la Dealul Fintînilor și aceea de la Dealul Viei, vom întrebuința pentru aceasta din urmă denumirea de cultura Zănești, după numele comunei, de care satul Traian depinde administrativ. Cultura Zănești este interesantă, în primul rînd, prin fenomenul de asociere și chiar de sinteză pe care îl prezintă între două culturi de aspect și proveniență diferită: cultura bandceramică liniară și cultura Boian; de asemenea și prin raportul în care cultura Zănești se situează față de culturile existente și dominante în acest spațiu: cea cucuteniană și cea precucuteniană. Dintre toate elementele acestei noi culturi neolitice, în care se poate urmări înpletirea celor două aspecte culturale menționate mai înainte, ceramica este ca întotdeauna, aceea care oferă exemplele cele mai sugestive. Întrucît ceramica s-a găsit foarte fărîmițată, ne vom referi cu precădere la ornamentare, ca cea mai grăitoare în această direcție. Într-adevăr, o serie de caractere generale, care stau la baza sistemului decorativ sînt comune atît culturii Zănești, cît și celei precucuteniene de la Izvoare și Traian și, de asemenea, celei pretrigoliene de la Luka-Vrublevkaia, pe Nistru. Constatăm între altele rolul decorativ atribuit proeminențelor, puse de obicei pe diametrul maxim, care constituie, ca să spunem așa, un punct de reper

și de convergență al motivelor decorative. Tot astfel, tendința de a dispune pieziș unele motive secundare în interiorul zonei ornamentale, folosirea simultană în decorarea unui vas a mai multor tehnici diferite: caneluri, incizii mai mult sau mai puțin adâncite și puncte scobite în pasta încă moale a vasului. Această unitate de concepție este comună celor două specii ceramice, în decoratie, dovedește legătura strînsă și eventualul raport de filiație dintre aceste două culturi. Observînd ceramica de la Dealul Viei, atît cît ne permite mărimea fragmentelor rămase, distingem cioburile de pastă negricioasă decorate prin săpare, cu motivele geometrice tipice pentru cultura Boian, și alături de acestea, cioburi de o pastă mai subțire cu reflexe negrecenușii și care uneori mai păstrează încă lustrul inițial. Pe aceste fragmente găsim motive, mai ales spiralice, executate prin tehnica incizicii fine, care constau din benzi înguste, umplute cu puncte mărunte sau linii verticale și mai rar oblice. Aceste fragmente reprezintă a doua componentă a culturii Zănești, care se caracterizează prin finețea execuției și ornamentarea bandspiralică. Aspectul devine însă interesant pe cioburile, pe care se pot surprinde atît combinarea motivelor cît și combinarea tehnicilor principale ale celor două componente. Pentru a urmări acest proces de contaminare, trebuie să ne referim și la formele existente ale vaselor, atît cît se pot desprinde după profilele reconstituite. Desigur că repertoriul formelor trebuie să fie mai variat, însă, deocamdată, distingem pentru categoria ceramicii bandate: o formă de vas-pahar bitronconic sau ovoidal (pl. II, 10), ca și un vas de proporții mijlocii cu gîtul înalt cilindric. Un singur fragment indică existența vasului cu fundul în chip de picior cilindric scund, de dimensiuni reduse. Caracteristic pentru primele forme ale speciei ceramice mai fine este un briu proeminent ca o armatură (pl. II, 5), așezat mai sus sau mai jos și care face ca aceste forme să prezinte afinități cu unele forme din fazele ultime ale culturii Bükk și culturii Tisa și să amintească totdeauna în linii mari și formele din culturile mai tîrzii: Gumelnița și Ariușd. Cît privește cultura Boian, găsim profile de vase cu umărul îngust și unghiular: cești, străchini și cupe adînci, dintre care după cît se pare, unele erau prevăzute cu un picior conic, apoi vasele cu pereții în unghi drept și capacele cu buton, exagerat de mari. Pe lângă aceste forme, cultura Zănești are și unele vase, în genere de dimensiuni mai mari, cu gît cilindric, de un aspect piriform neevoluat, fundul fiind încă destul de lat și pereții prea puțin înclinați. Aspectul piriform rezultă din tendința de a lărgi progresiv, umărul îngust, tipic pentru vasele Boian și de a-l rotunji totdeauna. Rotunjirea umărului nu atrage după sine și rotunjirea locului de sudare cu vasul, căci, unirea cu vasul continuă să se facă printr-un unghi ascuțit (pl. II, 10, 3, 4, 12). Această particularitate a umărului bombat va dăinui în acest spațiu; îl găsim, de pildă, în ceramica de tip monocrom de la Hăbășești, contemporană cu faza Cucuteni A, ca și în cuprinsul ceramicii pictate, pe toată întinderea ei, fiind tipică mai ales pentru vasele de tip amforă din faza Cucuteni B. Ornamentarea acestor vase de înfățișare general piriformă, din cultura Zănești, consta din benzi liniare ca și din benzi mai late, umplute cu puncte scobite, care se desfășoară în spirală sau motive derivate, puse pe umărul lor proeminent. În legătură cu puternica influență exercitată de cultura în bandă liniară este necesar să amintim și existența, aici la Zănești, a unor topoare de un tip apropiat de toporul în chip de calapod. Întrepătrunderea între cultura bandliniară și cea de infiltrație, de aspect Boian, s-a întîmplat desigur pe teritoriul Transilvaniei sau, în orice caz, într-o regiune vecină, după cum o dovedește faciesul transilvan al culturii Boian, așa numitul «Boian de deal». În așezarea eponimă de la Dunăre, cea de a doua componentă lipsește, deși motivele meandrice și, mai rar cele spiralice, redată prin tehnica săpării în pastă moale, sînt mai frecvente decît în faza transilvană, unde acestea apar mai rar. Din Transilvania de sud-est, fără

să putem preciza cauza acestei expansiuni sau emigrări, prin pasurile munților și de-a lungul apelor, purtătorii acestei faze a culturii Boian, s-au răspândit de la vest spre nord-est, pe teritoriul Moldovei, așa cum o arată etapele cunoscute pînă acum: Zănești, Trușești (Reg. Bacău), Larga Jijiei și Vlădeni (Reg. Iași). Nu știm încă, cit de departe spre est a ajuns această cultură și dacă s-a coborît cumva și în spre sud. Menționăm totuși că în așezarea tripoliană timpurie de la Luka-Vrublevetkaia pe Nistru, ca și în așezările contemporane de la Bug, ceramica locală prezintă o serie de elemente prin care se leagă de ceramica culturii Zănești. În această nouă arie de răspîndire și în primul rînd în Moldova, această cultură capătă o înfățișare specifică. Elementele ornamentale cunoscute sînt interpretate aici după o mentalitate proprie regiunii, fapt care va da naștere unui stil nou, caracterizat prin exuberanță și fantezie, din care nu va lipsi chiar o tendință spre naturalism. Față de caracterul sobru al stilului transilvan și al culturii Boian în genere, această apariție din Moldova constituie o variantă de aspect oriental. Nu putem spune sub ce impuls nou, creator, s-a întîmplat acest proces, dar observăm că cu cit mergem mai în spre răsărit, se constată o receptivitate deosebită pentru sistemul de ornamentare în benzi liniare și în benzi umplute cu linii verticale. Benzile înguste devin mai late și apar sporadic la Traian și la Izvoare, în prăcucutenian, la Hăbășești, pe vasele speciei monocrome, ca să culmineze în sfîrșit, așa cum se știe, în ceramica tripoliană A, sub formă de benzi liniare, adînc incizate, după o tehnică foarte apropiată de aceea a culturii Boian. Chiar procedeul de a împodobi vasele cu benzi afrontate în chip de croșeuri, folosit aici în ceramica tripoliană monocromă, ca și în ceramica pictată din Moldova, pare să fie de tradiție mai veche. Un element decorativ de caracter secundar, care introduce în decorarea vaselor piriforme de la Dealul Viei o notă vioaie, sînt șirurile de puncte de formă lunguiață de tipul capetelor de note muzicale, dispuse de-a curmezișul benzilor liniare spiralice, desigur, prin analogie cu benzile meandroide, la care punctele, fiind dispuse în deschiderea unghiului drept, în mod firesc iau o direcție piezișă față de liniile care formează banda ornamentală. Aceste șiruri de puncte (pl. II, 11, 12, 13) nu s-au descoperit încă în faciesul transilvan al culturii Boian și nici în celelalte așezări din Moldova enumerate mai sus. Prin dedublarea punctului din capătul exterior al șirului se obține un amănunt ornamental nou, ca două sau trei mici frunze sau în chip de mică ramură, care capătă aici valoarea unui semn distinctiv (pl. II, 4, 12). Prin extinderea acestui procedeu, chiar liniile se bifurcă mai întîi cînd se întretaie în unghiuri și apoi la capetele lor ¹. (pl. II, 11; pl. I, 2, 16; pl. III, 1, 4; pl. V, 4). Alteori în acest motiv al benzilor liniare incizate, cu șiruri de « note muzicale » dispuse oblic (cunoscut și în cultura Tisa), punctele scobite sînt înlocuite prin mici pătrate săpate după tehnica culturii Boian. Pe de altă parte și motivul în chip de mică ramură este transpus în tehnica decorului săpat, rezultînd două sau trei mici triunghiuri, unite prin vîrfurile lor. Aceste motive sînt apoi amplificate grupate și combinate în așa fel, încît printr-un joc de linii și puncte să rezulte imaginea, desigur extrem de schematizată, fie a unui decor de aspect floral (pl. V, 2, 7) sau zoomorf (pl. V, 5) fie chiar antropomorf (fig. V, 1, 3). Pe un picior de vas, fragmentar, în cele trei spații romnice, cu ajutorul triunghiurilor s-a reprezentat cite o figură umană (pl. III, 11). Prin folosirea ingenioasă a acestor elemente de caracter secundar se dovedește tendința de a ieși din rigiditatea ornamentării

¹ Această bifurcare și trifurcare la capetele benzilor se păstrează și în ceramica de la Luka-Vrublevetkaia; Ranne-tripolske, p. 354, fig. 62 și p. 359, fig. 67; interesantă este și seria de cioburi, ornamentate cu *motive unghiulare, adînc incizate* , considerate de autor ca necaracteristice pentru ceramica din această așezare: fig. 66—70.

tipice geometrice, introducînd în decor o notă neprevăzută și originală, care reflectă, fără îndoială, mentalitatea respectivilor locuitori din această regiune, dar poate și alte preocupări de caracter magico-religios mai greu de pătruns. Într-adevăr pe fragmentul de vas, care inițial va fi fost o cupă cu picior (pl. IV, 11) apar trei reprezentări antropomorfe, redată prin tehnica săpării, dintre care cea de mijloc are brațele lăsate în jos, iar celelalte două, îmbrăcate cu o fustă largă — așa cum se poate observa la cea din stînga — au brațele ridicate în sus. Deși astfel de reprezentări figurale sînd frecvente în ceramica complexelor vechi neolitice, totuși apariția lor în cadrul faciesului Boian, caracterizat pînă acum prin aniconism, ar putea să surprindă, dacă varietatea figurinelor antropomorfe feminine de lut aflate la Zănești și care arată precise influențe din spre insulele Cicladice și Anatolia, nu ar infirma vechiul punct de vedere. Privind cu atenție motivele ornamentale geometrice de tip Boian: dinții de lup, romburile și motivul în șah, observăm, prin comparație cu motivele corespunzătoare din faciesul transilvan, că desenul mărunț al acestora este înlocuit aici, în cultura Zănești, printr-o exagerare a dimensiunilor lor, ca și printr-o execuție mai puțin îngrijită. Corectitudinea desenului suferă adeseori și capătă un aer de lucrare grăbită, căci nu desenul și ductul liniilor interesează aici, ca bunăoară în ceramica așa de migălos lucrată din cultura Bükk, ci incrustația cu materie albă calcaroasă, cu care se vor umple șanțulețele cu fundul sgrunțuros și care va da efectul decorativ urmărit. Spre deosebire de procedeul întrebuintat în Cultura Boian din Muntenia, unde motivul ornamental apare excizat (reliefat) prin crușarea lui din suprafața pasteii, la Zănești ornamentul pozitiv este cel săpat. Incrustația este tehnica favorită, căci prin adoptarea acesteia se pot obține, prin detașarea motivului alb, de aspect plat, pe fondul negru, unele efecte picturale. Tendința aceasta nu surprinde în mediul unde va înflori mai tîrziu ceramica pictată. Deși ceramica de la Zănești este extrem de corodată, în așa fel încît stratul superficial de pastă mai fină s-a distrus și odată cu el s-a dizolvat și materia calcaroasă de incrustație, totuși cele cîteva exemplare, pe care se păstrează decorul în forma sa inițială confirmă îndeajuns această afirmație (pl. V, 7). Un alt procedeu specific ceramicii de la Zănești, care s-ar putea traduce printr-o continuă nevoie de variație, constă din întreruperea continuității zonei ornamentale spre a se intercala un motiv diferit. De asemenea dragostea de podoabă se manifestă prin felul în care ornamentul dispus, bineînțeles, în zone, acoperă toată suprafața vasului. De pildă, capacele (pl. I, 9; III, 5), atunci cînd incrustația era neatinsă, trebuie să fi apărut ca o broderie, care învăluia întreaga formă. Uneori decorul se extinde și pe fundul ușor scobit al vaselor (pl. I, 6, 7, 8). Această exuberanță în ornamentare poate duce uneori și la exagerarea unor detalii în formă. La unele capace, butonul capătă dimensiunile unui mic vas, răsturnat (pl. III, 5).

O întrebare care se pune, este: ce condiții materiale de viață reflectă acest stil al ceramicii, în care se vede pe deplin bucuria de a trăi și a crea? Pe cît ne dăm seama și putem răspunde, desigur că pe lîngă cadrul frumos natural în care își fixaseră așezarea, natura oferea condiții economice bune. Vinatul se găsea din belșug în împrejurimi, creșterea animalelor domestice începea să prospere, ca și cultura plantelor, iar societatea, organizată gentilic, își desfășura viața într-un ritm vioi. Rămășițele de gospodărie și mai ales marea cantitate de oase de animale găsite la fața locului confirmă aceasta.

Este evident că la Zănești ne aflăm în fața unei culturi de caracter mixt, rezultată, probabil, dintr-o simbioză etnică între triburile locale, reprezentînd o cultură bandceramică, de aspect mai vechi, liniar, și purtătorii culturii Boian, ajunși aici prin infiltrație lentă. De-a lungul vremii s-au grefat pe acest fond și alte elemente

împrumutate de la culturile neolitice contemporane și înrudite prin rădăcina lor. Nu sîntem în măsură să precizăm unde s-au întîmplat aceste atingeri în sens orizontal, cu diferitele culturi de aspect bandliar: Bükk II și III și Tisa. Ornamentarea fundului vaselor cu motive cruciforme este cunoscută de asemenea în cultura Tisa, apoi în Transilvania în cultura Turdaș, iar mai tîrziu în ceramica monocromă și pictată (faza A de la Hăbășești) și mai înainte de toate acestea, în cultura Musian-Susa I din Iran. Aspectul figurinelor antropomorfe feminine arată în chip precis influențe din spre sud și din spre bazinul oriental al Mediteranei și dovedește că îndeletnicirea cu cultivarea plantelor începe să devină tot mai însemnată în viața respectivilor locuitori, așa cum o atestă de altfel și numărul mare al rîșnițelor.

Nu putem considera întîmplător faptul că, în Transilvania, cultura Boian pre-există în regiunea unde va apare cultura ceramicii pictate Ariușd, și că, în Moldova, aceeași corelație există între cultura Zănești și cultura Cucuteni. În procesul de dezvoltare a ceramicii monocrome și pictate din această arie, cultura Zănești, prin ambele sale componente, va fi avut un rol anumit. Cultura Zănești se desemnează ca o cultură cu elemente de producție destul de înaintate, care stă la baza culturii precucuteniene și pretripoliane și care a avut rolul de a vehicula spre est și nord-est elementele culturii bandceramice pe de o parte, și pe de alta, pe cele de natură tehnică, specifice culturii Boian.

Întrucît motivele decorative proprii culturii Boian se dovedește că nu au prins teren în regiunea dintre Carpați și Nipru, unde sînt adoptate și se dezvoltă cu precădere cele spiralice, ne întrebăm dacă triburile care au creat faza efervescentă apărută la Zănești și care reprezintă momentul de tinerețe al culturii Boian, indiferent din ce cauze sau mișcări ale altor triburi, nu se vor fi întors cumva spre sud, unde vor crea, în continuare, faza de maturitate, de caracter echilibrat și potolit din spre Dunăre. Cupa cu picior, de aparențe mai modeste, ca și capacele cu butonul mare din cultura Zănești, care sînt caracteristice pentru fazele următoare ar fi deocamdată primele elemente care pledează în acest sens. De altfel toate formele de vase, cît s-au putut observa aici, vor rămîne în repertoriul formelor culturii Boian și se vor dezvolta în faza următoare, mai tîrzie, a acestei culturi. De asemenea tehnica exciziei își va da toată măsura evoluției tot în faza următoare, în care va apare și pictura cu alb (așezarea de la Tangîru). În acest fel, legătura dintre diferitele faze de dezvoltare ale Culturii Boian devine organică, iar întreaga cultură are un caracter unitar bine încheiat.

Așezarea neolitică de pe Dealul Viei – Satul Traian, com. Zănești. Cercetarea stațiunii de pe Dealul Viei, satul Traian, comuna Zănești, a început în ziua de 26 august, încheindu-se la 9 octombrie, cu o întrerupere de 12 zile.

Stațiunea aceasta, descoperită în 1951, se găsește cu 3 km spre sud-est de cea de la Dealul Fîntînilor, pe aceeași terasă mijlocie a Bistriței și întrunind ca și stațiunea Traian, aceleași condiții geografice favorabile pentru întemeierea unui sîtișor în trecutul îndepărtat al neoliticului: pînten de deal cu o suprafață plană, ripă împrejur, pe o bună parte din întinderea ei, care înlesnea apărarea; iar jos, în imediată apropiere, bogate fîntîni cu apă ce alimentează și astăzi pîrîul Bahna de la poalele terasei.

Suprafața săpată anul acesta, ca și cea cercetată în 1951 printr-un sondaj preliminar atinge la un loc 455 m². Se pare că întinderea întregii așezări nu depășește

2000 m², ocupînd o porțiune din colțul de sud-vest al pîntenului, izolată de restul podișului — după cît se pare — printr-un șanț urmînd direcția nord-sud (fig. 11).

Deoarece sondajul din 1951 a vădit aici prezența mai multor tipuri deosebite de ceramică, problema care trebuia urmărită în primul rînd era aceea de a se vedea dacă nu cumva aceste tipuri, diferite ca tehnică decorativă, nu vor fi aparținînd aici tot altor culturi diferite și în timp; așa dar trebuia urmărită cu multă atenție stratigrafia.

Pe Dealul Viei, stratul de pămînt vegetal, un cernoziom degradat, prezintă o grosime de circa 70 cm, fiind așezat pe loess, care apare curent pe la 80—90 cm adîncime. Unde locul este orizontal, stratul de loess coboară și pînă la 1,10 m. Stratul de pămînt vegetal cu humus alcătuiește sus pătura arabilă, în grosime de circa 15—25 cm pămînt brun deschis, făinos și greu de lucrat la secetă. Urmează apoi o pătură în brun mai închis și grăunțos mărunt, care se adîncește pînă la 50—60 cm. De aici coboară o pătură în castaniu cu grăuntele mai mare, pînă pe la 75-80 cm, de unde, pînă pe la 100 cm adîncime, pămîntul capătă o culoare mai deschisă, formînd pătura de trecere către loess, desfăcîndu-se la săpat în bulgări mari, prismatici.

Legătura vieții cu solul. De la 35—40 cm apar, ici și colo, bulgări mici de chirpic, dar foarte rari: plăci mai mari încep a se ivi de pe la 60 cm adîncime, iar petece de chirpic compact nu se văd decît între 70 și 90 cm. Chirpicul în masă compactă constă din plăci mari cu suprafața netezită numai pe latura de deasupra, iar pe latura de dedesubt, de către pămînt, se văd amprente perfect vizibile de frunze, crengi subțiri — vîrfuri — frunziș de trestie și mai rar și cîte un mic petec cu amprente de nuiele subțiri, dispuse paralel. Stratul de chirpic are o grosime de circa 30 cm, iar plăcile nu sînt mai groase decît de 10—12 cm. Sub stratul de chirpic apare foarte puțin material, atingîndu-se pămîntul viu de regulă cam la 1,00 m adîncime. Între complexele ieșite la iveală prin aceste săpături, menționăm cîteva din cele mai importante: o groapă în careul 3, șanțul I, care nu avea o adîncime mai mare de 1,60 m și care n-a adus nimic deosebit; două vetre din care s-au păstrat numai petece neînsemnate; trei grămezi de prundiș mărunt împreună cu multe sfîrîmături de rișnițe, o grămadă de vreo 10 arșice și o grămadă de bolovani rotunzi, în greutate mijlocie de 1 kg fiecare. Acești bolovani formau un strat gros pe o suprafață de vreo zece metri pătrați.

Stratul arheologic își ia naștere de pe la 55 cm pe terenul în pantă, iar pe locul drept nu apare decît pe la 70 cm, coborînd pînă la 80—1,00 m și, excepțional, chiar pînă la 1,20 m. Întregul complex arheologic: ceramica comună, ceramica liniară și punctată, ceramica cu decor scobit adînc, uneltele de piatră, cremene, os și corn este mereu același de sus și pînă la pămîntul viu. În săpăturile efectuate aici pînă în prezent, nu s-a dat de nici un nivel în care să domine numai unul din aceste tipuri și nici un nivel din care unul dintre aceste tipuri să lipsească.

Cremenea. În total s-au găsit 365 de silexuri, din care 71 întregi, 210 fragmentate, 84 amorfе și 6 așchii de obsidiană. Se menționează: 6 lame-cuțite întregi. Cea mai lungă este de 120 mm pe 16 mm, iar cele mai mici variază între 5—7 mm lungime. De asemenea o frumoasă lamă de obsidiană de 52 mm pe 17 mm. Tot din obsidiană s-a găsit și o lamă minusculă foarte fină. Apoi, trei fierăstraie din silex galben și 2 vîrfuri de săgeată, din care unul cu marginile fin retușate de jur împrejur. Opt răzuitoare, mai toate din silex galben, toate sînt de mărimi reduse. Șapte burghie, din care 4 cu retușe și urme de întrebuințare.

Este semnificativă prezența aici a silexului galben, care în celelalte așezări pe care le cunosc în regiune nu se găsește decît excepțional.

Cvarțita se găsește pe Dealul Viei la fiecare pas, fiind în deosebi foarte numeroase lamele nereușite, simple așchii și apoi polizoare, percutoare și simpli bolovani cu început de prelucrare, nuclee.

Dintre uneltele de piatră, cele care apar aici într-un număr neobișnuit de mare, sînt rîșnițele și pietrele de ascuțit, fie lungi, de formă mai mult sau mai puțin cilindrică, fie simple mici, lespezi rotunde, toate cu vădite urme de întrebuințare.

Rîșnițe s-au găsit peste 150; dar numai vreo zece sînt întregi, celelalte sînt toate fragmentare. Tipul este cel oval, mai rar circulare ori dreptunghiulare.

Topoare de piatră s-au găsit 68, dintre care numai 23 întregi. Majoritatea sînt plate, trapezoidale; trei de tip calapod, toate cu gura stricată (pl. I, 1) și trei dintr-o rocă mai tare de tipul «toporului măciucă cu gaură transversală». Între cele plate, cîteva au gura mai pronunțat bombată, formă apropiată de tipul calapod.

Uneltele de os și corn. Acestea prezintă un interes deosebit, întrucît unele sînt de un tip nou în regiune, iar altele de o abundență excepțională, cum sînt de pildă oasele tubulare cu creștături sau retezate (pl. IV, 2) ca și «canoanele» de bovine șlefuite pe o singură latură sau chiar pe toate (pl. IV, 3).

Pl. IV, 4 arată cîteva verigi extrase din oase.

Pl. IV, 5 dă o interesantă unealtă întrebuințată la decorul ceramicii punctate, confecționată dintr-un colț de mistreț. Măciucile din corn de cerb, găurite transversal, sînt destul de frecvente aici. Planșa IV, 6 arată trei din aceste unelte, toate cu gura stricată, iar una cu o podoabă punctată la mijloc. Sulele sînt relativ puține (pl. IV, 5), dată fiind marea abundență de oase în această stațiune. Planșa IV, 7 arată cîteva dălți de os, sau mai curînd spatule pentru lucrul ceramicii. De asemenea s-au găsit și două săpăligi din corn de cerb, din care una foarte bine păstrată, în lungime de 42 cm (pl. IV, 8); apoi un harpun (pl. IV, 9) și unelte de împuns (pl. IV, 10).

Ceramica și tehnica pastei. Vasele de toate dimensiunile rezultate din această săpătură sînt lucrate în general dintr-o pastă rudimentară, un amestec de argilă cu humus cuprinzînd pietricele, sfărîmături de cioburi și chiar pleavă. Nu arareori se găsesc cioburi care prezintă în pastă amprente de corpuri organice — s-ar părea și paie tăiate mărunt — și chiar goluri provenite prin arderea lor. Această tehnică în lucrul pastei este comună pentru toate tipurile pe care le reprezintă ceramica din această stațiune, fiind chiar mai accentuată în ceramica cu decor săpat adînc. Însăși arderea este incompletă, fapt care ar îndreptăți presupunerea că acești oameni nu cunoșteau încă cuptorul cu tragere. Se observă totuși că vasele de dimensiuni mai mici, diferite tipuri de ulcele, sînt fabricate dintr-o pastă mai bine aleasă, mai fină.

O altă caracteristică a ceramicii de pe Dealul Viei constă în faptul că, în afară de rare cazuri, privită în secțiune, prezintă o nuanță în cenușiu închis sau chiar în brun, înfățișînd numai în exterior o culoare în cărămiziu deschis, ori în cenușiu deschis. Această culoare se datorește unui strat subțire de argilă curată cu care se vede a fi fost învelit vasul ulterior. Fără această fețuială cu argilă pură nu s-ar fi putut așterne decorul atît de fin și complicat, fie incis, fie excis, pe care-l vedem pe majoritatea vaselor. Pasta atît de impură a vasului inițial n-ar fi permis nici lustrul pe care-l constatăm adesea și nici decorul în caneluri, îngrijit lustruite, atît de frecvent mai cu seamă în vasele de dimensiuni mici și mijlocii, ba chiar și în unele vase mari cu pereții groși de doi cm și mai bine, împodobiți cu caneluri, striatii și creștături fine. Pasta este aici învelită în exterior de o pătură fină de argilă în grosime de 1 mm. fig. 11 din planșa IV înfățișează două cioburi cu decor săpat adînc, unde o parte din

fețuiala în care s-a făcut decorul s-a cojit, căzînd. Ceramica comună, dimpotrivă, numai în interior e bine netezită și uneori chiar lustruită, pe cînd în afară, numai zona gurii e netezită. Faptul că tipul acesta de vase este lucrat cu mai multă îngrijire în interior îndreptățește ipoteza că ele serveau pentru trebuințele gospodăriei.

Ceramică comună, formele. Stratul arheologic fiind la mică adîncime, iar ceramica puțin rezistentă din cauza corodării și a pastei amestecată cu pleavă, nu s-a putut scoate din întreaga săpătură nici un vas întreg. Aceasta se explică și prin faptul

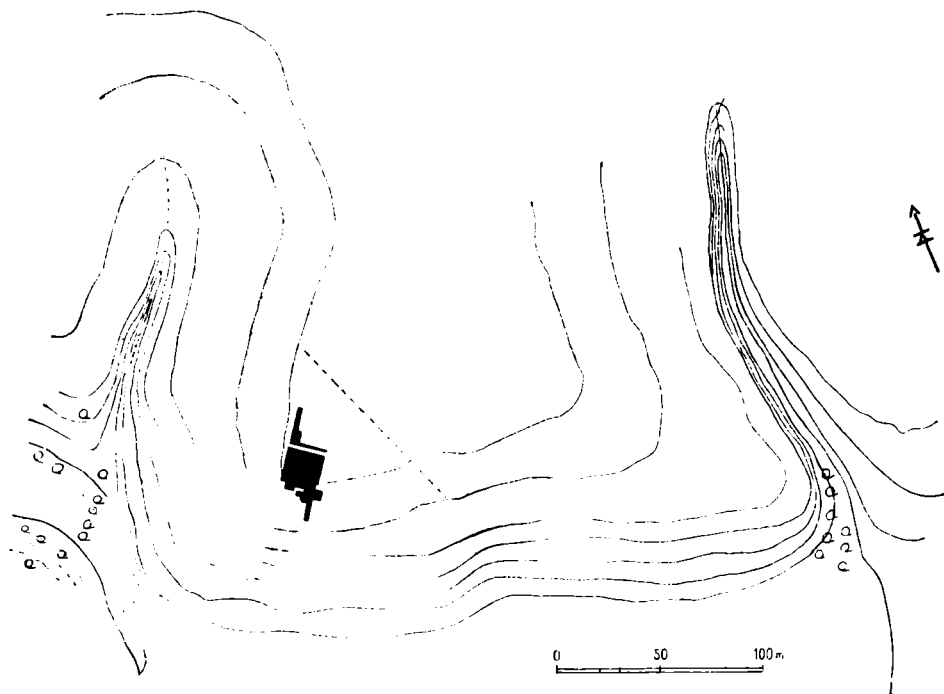

Fig. 11. -- Planul săpăturilor de la Dealul Viei (1951; 1953).

că aici nici materialul celălalt, afară doar de peticele de chirpic compact, n-a rămas în locul unde l-a surprins incendiul locuinței.

În genere, vasele aparținînd ceramicii comune și liniare au gîtul cilindric și fundul tronconic. Forma aceasta este de altfel dominantă și în celelalte tipuri de ceramică, mai ales în cea bandliniară. Vasele acestea au uneori buza aplecată înafară, iar umărul prezintă o curbură pronunțată, unindu-se aproape în unghi cu trupul vasului. Altele, de aceeași formă, au buza aplecată ușor înăuntru, din care pricină vasul capătă un aspect ovoidal, avînd curbura umărului mai dulce.

Ornamentația. Cea mai frecventă dar și cea mai rudimentară podoabă pe care o întîmpinăm în ceramica de acest tip constă dintr-un fel de striatii și caneluri produse printr-o ușoară apăsare cu vîrful degetelor pe pasta încă moale, începînd de la o mică distanță de sub gură și coborînd pînă la fundul vasului, ori numai pînă ceva mai sus de fund.

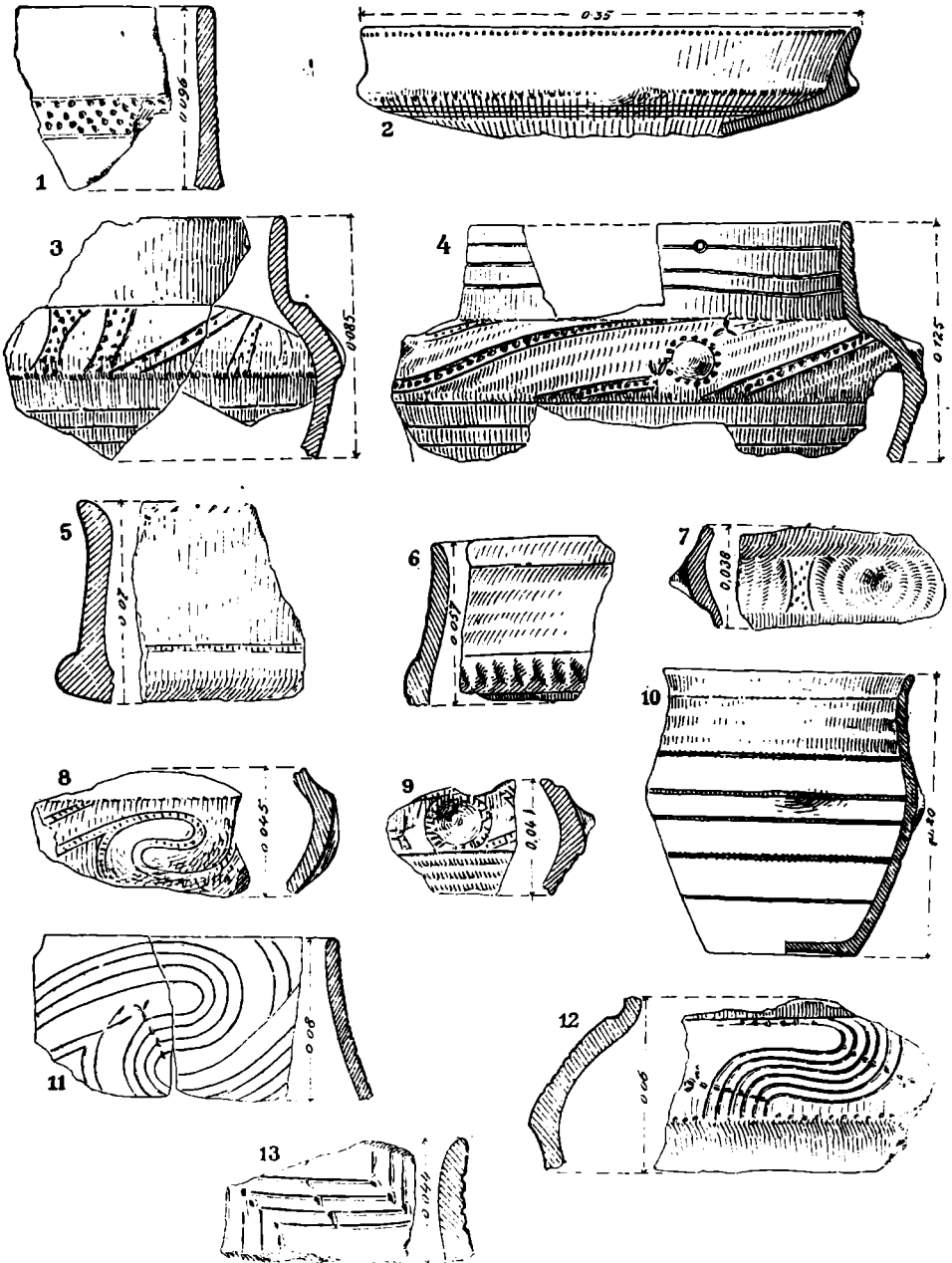
Ceramica liniară, pasta și formele. Același lut rău curățat și amestecat cu pietricele, sfărîmături de cioburi și paie mărunte, aceeași ardere incompletă

PLANȘA I

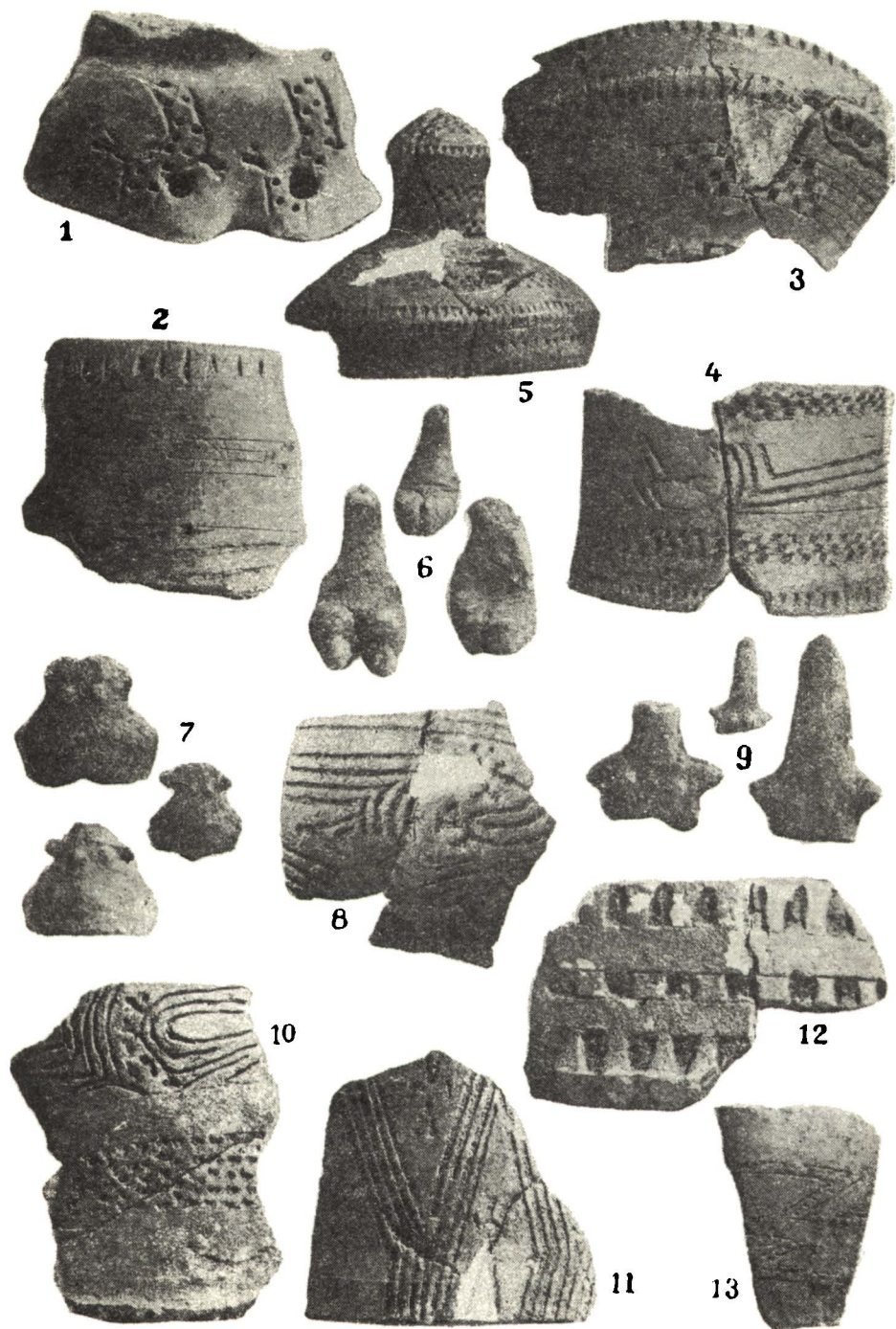

Ceramică și figurine fragmentare de lut de la Dealul Viei.

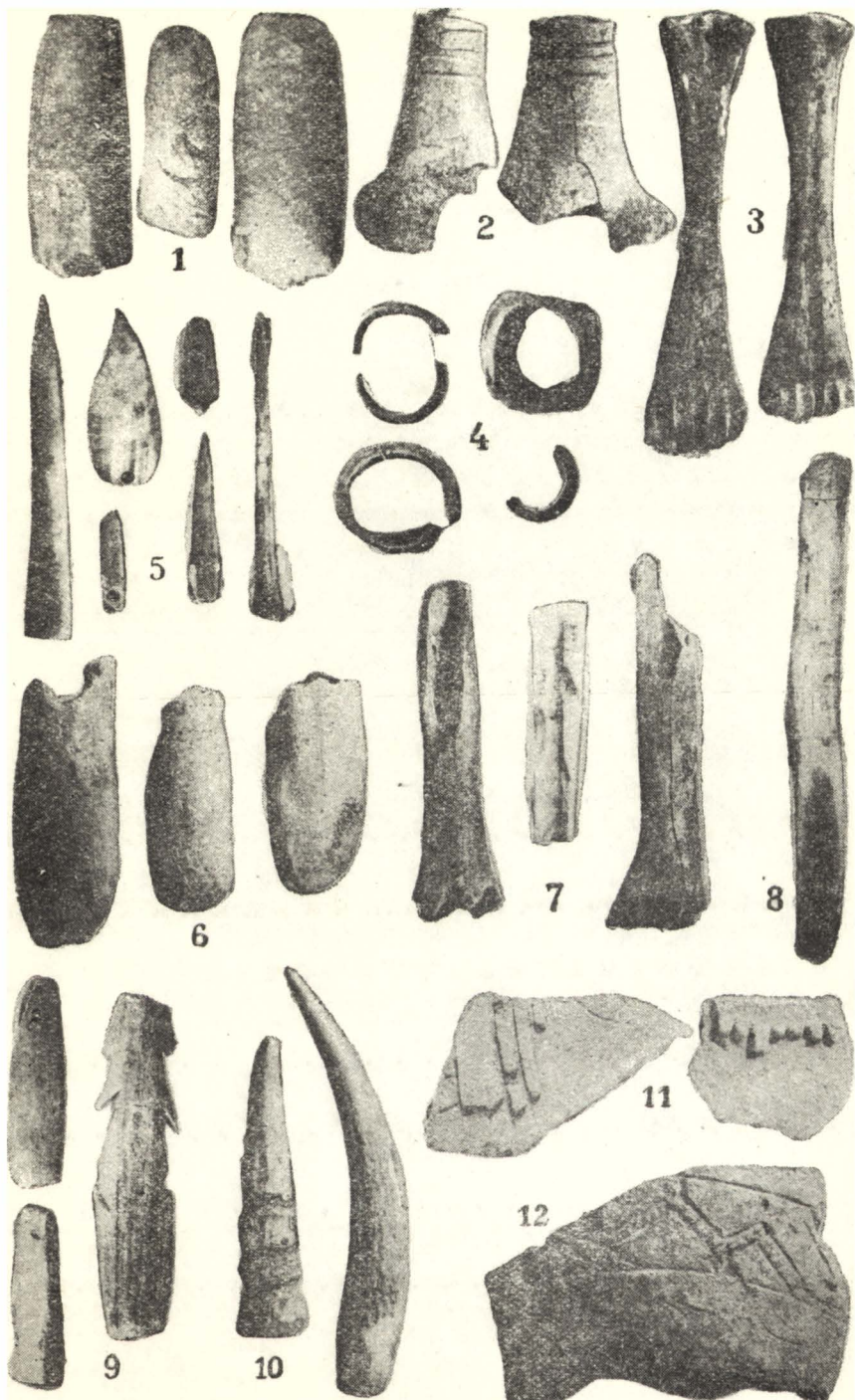
PLANȘA II

Fragmente ceramice de la Dealul Vei.

Pl. III. — Fragmente ceramice și diferite figurine fragmentare de lut (Dealul Viei).

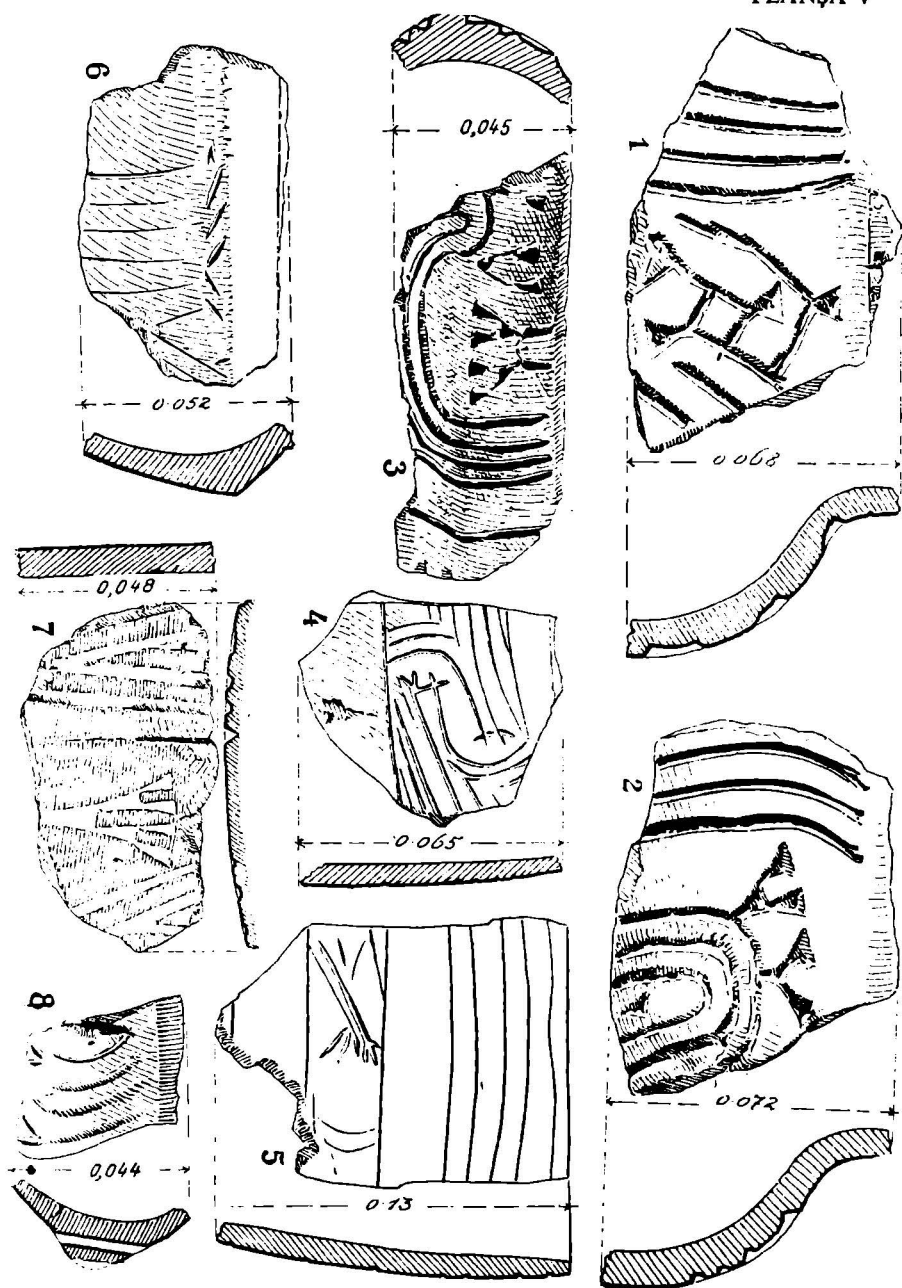
Pl. IV. — Obiecte de os și fragmente ceramice de la Dealul Vici.

2

3

4

PLANȘA V

Fragmente ceramice (Dealul Viei).

în vatră sau în groapă și aceeași culoare predomină: cenușiu deschis și uneori cărămiziu spălăcit.

Pasta în secțiune e în brun mai accentuat decât în ceramica precedentă. Vasele sînt îngrijit netezite și pe dinăuntru, unde însă stratul fețuiei e mult mai subțire, ba chiar uneori lipsește, rămînînd vizibile urmele paielor arse, ori golurile formate de pietricele care s-au descompus.

În această ceramică domină vasele cu gîtul cilindric (pl. II, 1), înalt, iar fundul, adică partea de jos a vasului, tronconic. Un tip deosebit îl formează castroanele cu umărul recurbat puternic, gura joasă și, probabil, cu picior scurt, cilindric, fără găurile atît de obișnuite în ceramica pictată (pl. II, 3). Fundurile sînt plate sau ușor scobite, prezentînd o suficientă suprafață de stabilitate.

Motivul spiralic este frecvent, însă nu găsim niciodată spirala simplă în forma unui S culcat. Motivul meandric apare mai rar sub formă de zig-zag (pl. IV, 12 și pl. II, 13).

Un alt motiv foarte frecvent în ceramica bandeliniară este cel al canelurilor, care împodobesc cîteodată chiar și vasele mari de depozit cu grosimea pereților de 2 cm. Totdeauna sînt fin lucrate, cu o unealtă potrivită și totdeauna îngrijit lustruit, ca și în ceramica de tip precucuteni de la Izvoare și Traian. Adesea canelurile sînt trase pe corpul vaselor nu numai orizontal, ci și vertical sau pieziș, împodobind astfel anumite regiuni sau chiar corpul întreg. Între proeminente ca podoabă, nu sînt rare nici cele în forma unui cioc de pasăre (fig. III, 5).

Ceramică cu decor scobit adînc. Acest tip ceramic este asemănător cu cel descoperit în așezarea de la Boian; pe Dealul Viei însă, apare în deaproape înrudit cu cel al ceramicii bandeliniare cu care aici formează pînă în prezent, un singur strat arheologic. La ambele tipuri se vedește aceeași tehnică în lucrul pastei, în arderea vaselor și în culoarea lor. Fragmentele (pl. III, 2, 3, 4) arată că ambele tehnici — incis și scobit — apar împreună pe același vas și exemple din acestea avem multe.

Deosebit, în tipul ceramic săpat adînc, se văd motivele decorative în dinte de lup și șah (pl. I, 12, 13) pe care ceramica liniară nu le are și apoi ceramica cu decor săpat excelează prin frecvența vaselor cu picior (pl. III, 10, și 11) și cu deosebite a capacelor.

Plastica. S-au găsit destul de multe figurine în această săpătură, dar nici una întreagă. Figura 10 din planșa I arată un idol antropomorf, cu capul tratat realist. Figura 6 din planșa III arată trei idoli umani șezînd, întregi; figura 11 din planșa I; figurile 7, 9 din planșa III, idoli de tip « en violon », iar figurile 14 și 15 din planșa III, figurine cu gîtul lung.

Constatări de ordin general. În afară de cele relatate pînă aici se mai menționează următoarele particularități. S-au găsit enorm de multe oase, cele mai multe zdrobite. Nu au apărut decît două cranii întregi de animale mici, celelalte sfărîmate. Puține unelte de os, mai multe măciuci găurite din corn de cerb.

Numai 4—5 topoare de tip calapod, celelalte sînt trapezoidale, late. Multe strecurători lucrate cu o îngrijire neîntîlnită în ceramica pictată de mai tîrziu. Nici o greutate pentru țesut și nici pentru pescuit.

S-a găsit în schimb un harpun din corn de cerb.

Numai o săgeată, fără să aibă însă obișnuitul vîrf ascuțit.

Foarte multe canoane de bovidee, subțiate la mijloc.

Majoritatea oaselor provin în adevăr de la bovine de munte, dar acestea mișunau și sălbatice prin pădurile regiunii, spre munte. Schelete din aceste animale s-au găsit în timpul din urmă și prin peșterile din jurul Ceahlăului.

Între oasele găsite pe Dealul Viei, sînt multe oase de cerb, de căprior şi de mişteţ.

Datorită faptului că nu s-a găsit aici nici o urmă de metal şi nici o urmă de decor pictat, materialul de pe Dealul Viei ar reprezenta un stadiu de cultură mai vechi decît cel înfăţişat prin stratul precucuteni de la Izvoare şi Traian.

Diversitatea mijloacelor în ornamentarea vaselor, ca şi tipurile diferite de idoli, vădese influenţe şi împrumuturi străine, deci relaţii întinse între oameni. Înşuşii silexul galben venea de departe.

*H. Dumitrescu — responsabil, V. Bălan,
C. Matasă, I. Nacu, S. Platon. Studenţi:
I. Antonescu, A. Dăscălescu, S. Iacob, Al.
Păunescu.*

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ В ТРАЯНЕ

(Район Бухуши, область Баку)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Работы, произведенные в Траяне в 1953 г. являются продолжением раскопок 1951—1952 гг. Были получены следующие результаты: подтверждение данных предыдущих исследований, относящихся к вопросу жилых помещений, уточнение стратиграфических данных, а также и обогащение археологического инвентаря новыми материалами, найденными в слое Кукутени АВ и особенно в глубинном слое докукутенской культуры. Под жилищами было обнаружено восемь ям с разнообразными остатками, принадлежащими этим двум слоям, в том числе и комплексы целых сосудов; на этот раз не было обнаружено могил с трупоположениями. В западной части поселения был обнаружен и исследован на протяжении 29,55 м ров, вырытый жителями слоя Кукутени АВ.

Стратиграфия обогатилась новыми данными. В слое отложившегося вегетативного грунта были найдены спорадические следы, относящиеся к двум позднейшим эпохам: бронзы и гальштатта. Керамические фрагменты типа музыкальных нот были найдены во рве В (рис. 1) на уровне протокукутенской фации. Естественно, что эта культура появилась в этих областях, расположенных на периферии от места своего возникновения, на много позже, чем там.

Жилые дома являются комплексами больших сооружений, остатки которых включены в четырехугольник приблизительно 300 м². Подтверждается существование свободного пространства, заключенного внутри здания, представляющего в отношении плана концепцию, родственную концепции древних народов Восточного Средиземноморья.

В последней фазе обитания жилые помещения встречаются довольно часто.

Путем изучения больших кусков кирпича и сохранившихся оттисков можно было уточнить способ кладки стен, мало отличающийся от некоторых методов, применяемых и в настоящее время в селах РНР. В состав штукатурки, помимо леса, соломенной сетки, мякины и песка входят круглые речные камешки. На поверхности стен видны последовательные слои окраски.

Все более возрастающее число находок докукутенского слоя представляет вопрос большого интереса в связи с составными элементами

этой культуры, ее возникновением, хронологией, последовательностью фаз развития и влияниями, которым она подвергалась. Основываясь на расписной керамике, можно установить, что единство документированной культуры между Карпатами и Днестром является более древним и датируется докукутенской эпохой. Между докукутенской и кукутенской культурами существует непрерывная связь. Весьма интересными в этом отношении являются фазы, предшествующие полихромной расписной керамике: примитивная роспись охрой докукутенской эпохи (рис. 6) и настоящая живопись — до обжига — белым цветом на краснобуrom фоне сосудов протокукутенского типа. Стратиграфические данные ставят вопрос общего порядка, длились ли здесь до- и протокукутенские фазы до прибытия носителей фазы АВ культуры Кукутени.

Возникновение культуры Кукутени АВ можно объяснить лишь восточным влиянием из областей трипольской культуры. Судя по ритуалу погребения под полами домов, обнаруженному здесь в прошлом году, фаза Кукутени АВ включается в более обширный комплекс неолитических культур юга Европы и Ближнего Востока.

Судя по антропоморфным изображениям фаза АВ имела связь с фазой Кукутени В. Воспроизведение в живописи антропоморфного изображения — на фрагментарном сосуде из Траяна — не имеет аналогичных себе среди находок этого рода в Петрени (МССР), но встречается на некоторых урнах из Тсин-Тина (Кансу) в Китае, датируемых фазой, соответствующей расписной керамике конца неолита и переходной эпохе к бронзе.

Появление керамики типа Кукутени С (Kammkeramik), но главным образом с шнуровым орнаментом, является в известной степени параллельной фазе Кукутени АВ.

Из числа ям самой значительной является яма, найденная в юго-восточной части комплекса (рис. 10/1), достигающая глубины 2,90 м. Здесь были найдены череп быка, различные расписные сосуды, среди которых сосуд формы бинокля, камни, образующие круг, медная проволока, кости, улитки, мелкая зола и обожженная земля. Без сомнения эта яма содержит остатки жертвоприношения магического характера.

Оборонительный ров является новым элементом, так как до настоящего времени поселенцы этой фазы, по видимому, не были снабжены средствами защиты, известными в фазе Кукутени А. Будущие раскопки выявят точное значение рва и, быть может, наличие системы двойных защитных рвов, как например в Хабешти.

В заключение можно сказать, что возникновение двух родственных культур, докукутенской и кукутенской, следует рассматривать в связи с условиями развития других неолитических комплексов и передвижений различных племен известной юго-восточной территории.

Культура Занешти из Дялул Вией является более древней по сравнению с докукутенской культурой и родственной ей. Культура Занешти характеризуется аспектом синтеза ленточно-линейной культуры с орнаментами спиралью и культуры Боян.

Из этого сочетания и сплетения форм, техники и мотивов орнамента, созданных местным мировоззрением, возник своеобразный аспект культуры Занешти, генетически связанный с формой культуры

Боян из Трансильвании. В этом процессе прививки культуры можно отметить и некоторое влияние культур Бюкк, Тиса и т. д. По многочисленным женским фигуркам можно судить о занятии населения сельским хозяйством и связи с Тессалией и Цикладскими островами.

Культура Занешти в Молдавии являлась — в северо-восточном направлении — проводником элементов ленточной керамики и техники рельефа и каннелюр, свойственных керамике типа Боян. В этой области прививаются мотивы спиралью и не осваиваются геометрические мотивы, характерные для культуры Боян.

Культура Занешти может рассматриваться как одна из начальных фаз всего комплекса культуры Боян, предшествующая с точки зрения стиля и хронологии фазе Валахии, с которой она органически связана и которая характеризуется поселением-эпонимом, находящимся вблизи села Вэрешти.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

- Рис. 1. — План раскопок.
 Рис. 2. — Бронзовая игла, датируемая концом эпохи бронзы.
 Рис. 3. — Комплекс прекукутенских сосудов и ручных мельниц.
 Рис. 4. — Сосуд домашнего обихода слоя АВ.
 Рис. 5. — Антропоморфное изображение на фрагменте расписного сосуда фазы АВ.
 Рис. 6. — Глиняная фрагментарная статуэтка, относящаяся к слою АВ.
 Рис. 7. — Поперечные профили оборонительного рва.
 Рис. 8. — Докукутенские сосуды.
 Рис. 9. — Расписные сосуды слоя АВ.
 Рис. 10. — Расписной сосуд формы бинокля слоя АВ.
 Рис. 11. — План раскопок в Дялуле Вией (1951—1953).
 Таблица I. — Керамика и глиняные фрагментарные статуэтки из Дялула Вией.
 Таблица II. — Керамические фрагменты из Дялула Вией.
 Таблица III. — Керамические фрагменты и различные глиняные фрагментарные статуэтки из Дялула Вией.
 Таблица IV. — Костяные объекты и керамические фрагменты из Дялула Вией.
 Таблица V. — Керамические фрагменты из Дялула Вией.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE TRAIAN

(district de Buhuşi, région de Bacău)

(RÉSUMÉ)

Les travaux exécutés sur ce chantier au cours de la campagne de 1953 contiennent ceux des campagnes de 1951 et 1952. Parmi les résultats, on cite: la confirmation des observations précédentes au sujet des habitations, les précisions apportées aux données stratigraphiques ainsi que l'enrichissement de l'inventaire archéologique par de nombreux apports provenant du niveau Cucuteni AB et surtout du niveau de culture précucutenienne, sous-jacent. On a découvert, sous les habitations, huit fosses contenant des restes variés des deux niveaux, parmi lesquels des complexes de vases entiers, mais point de sépultures à inhumation. A la partie ouest de la station, on a mis à jour un fossé, dont on a pu suivre le tracé sur une distance d'environ 29,55 m. Il est dû aux habitants du niveau Cucuteni AB.

La stratigraphie s'est enrichie de données nouvelles. Dans la couche de terre végétale qui s'est déposée, on a trouvé des traces sporadiques de deux époques

plus avancées: bronze et Hallstatt. Des fragments céramiques du type «à notes de musique» ont été découverts dans le fossé B (fig. 1) au niveau du faciès proto-cucuténien. Il est naturel que cette culture n'atteigne que beaucoup plus tard ces régions, situées à l'écart de son lieu d'origine.

Les *habitations* constituent des complexes de constructions à grandes dimensions, dont les restes s'inscrivent dans un quadrilatère d'environ 300 m². L'existence d'un espace libre à l'intérieur de l'édifice est confirmée, et représente, quant au plan, une conception proche de celle du monde antique de la Méditerranée Orientale.

Dans la dernière phase d'habitation, le nombre des demeures est assez dense.

L'étude des grands fragments de pisé et des impressions qui se sont conservées a permis une idée plus précise de la manière de construire, manière qui ne diffère pas tellement de certains procédés encore en usage aujourd'hui dans les villages roumains. Un examen attentif de la composition du crépi a montré que, outre la terre leossoïde, de la paille hachée, de la bale, du sable, et même de petits cailloux ronds y étaient incorporés. La surface révèle des couches successives d'enduits de différentes couleurs.

Le *niveau précucuténien* révèle un contenu toujours plus riche et pose des problèmes intéressants au sujet des éléments composants, des phases successives de développement des influences subies ainsi que de l'origine et de la chronologie de cette culture. L'unité de culture, attestée, pour l'espace entre les Carpathes et le Dniepr, par la céramique peinte, est prouvée être plus ancienne, datant du précucuténien. Il existe, entre les cultures précucuténienne et cucuténienne, un rapport de continuité. Intéressantes, à ce point de vue, sont les phases qui précèdent la céramique peinte polychrome: celle de la peinture crue, à l'ocre, du précucuténien (fig. 6) et celle de la peinture véritable — précédant la cuisson — en blanc sur fond rouge-brun, des vases du type protocucutenien. Un problème d'ordre général qui peut se poser ici, sur la base de certaines données stratigraphiques, est celui de la durée à cet endroit des phases pré- et protocucuténiennes jusqu'à l'arrivée des porteurs de la phase AB de la culture Cucuteni.

La genèse de la *culture Cucuteni AB* ne peut s'expliquer que par un apport oriental, des régions de la culture tripolienne. La pratique de l'inhumation rituelle, sous le plancher des maisons, que l'on a découverte en ces lieux, l'an dernier, permet d'englober la phase Cucuteni AB dans l'ensemble plus vaste des cultures néolithiques des régions sud-européennes et du proche Orient.

Par les représentations anthropomorphes, la phase AB se rattache à la phase Cucuteni B. Le fait de rendre par la peinture une image anthropomorphe, comme sur le vase fragmentaire de Traian, n'a pas d'analogie parmi les représentations de ce genre de Petreni (R.S.S. moldave) mais seulement sur certaines urnes de Hsintien (Kan-Sou), en Chine, datant de la phase de la céramique peinte respective à la fin du néolithique et à l'époque de transition vers le bronze.

La céramique de type Cucuteni C (*Kammkeramik*) surtout cordée, fait son apparition en quelque sorte parallèlement à la phase Cucuteni AB.

Parmi les *fosses*, la plus importante est celle que l'on a déblayée à la partie sud-est de la station (fig. 10, 1) atteignant une profondeur de 2,90 m à partir de la surface du sol. On y a trouvé: un crâne de taureau, différents vases peints, dont l'un en forme de jumelle, des pierres posées en cercle, du fil de cuivre, des os, des coquillages, des cendres fines et de la terre cuite. Cette fosse contient probablement les restes d'un sacrifice à caractère de magie.

Le *fossé défensif* constitue un élément nouveau, car jusqu'à ce moment les établissements datant de cette phase ne semblaient pas avoir été pourvus de pareils moyens de défense, déjà connus pour la phase Cucuteni A. Les fouilles à venir devront prouver la signification exacte de ce fossé ainsi que l'éventualité d'un système défensif comportant des fossés doubles, comme à Hăbășești, par exemple.

En conclusion, la genèse des cultures Precucuteni et Cucuteni ne peut être considérée insolément mais seulement en fonction des relations et des conditions du développement de certains autres complexes néolithiques, ainsi que des mouvements des différentes tribus de l'espace connu de la zone du sud-est.

La culture Zănești, dont on a constaté l'existence au lieu dit « Dealul Viei », a, par comparaison à la culture Precucuteni, un facies plus vétuste et indique de rapports de filiation. Elle est caractérisée par un aspect qui synthétise celui de deux autres cultures: celle de la céramique rubannée-linéaire à ornementation spirale et la culture Boian. Cette combinaison et ce mélange de formes, de techniques et d'ornementation, interprétés dans un esprit autochtone, ont donné à la culture Zănești, culture génériquement rattachée à la culture Boian de Transylvanie, son aspect original. Dans ce processus de greffe des cultures l'une sur l'autre, on peut déchiffrer également certaines contingences avec les cultures Bükki, Tisa, etc. Le grand nombre de figurines féminines, qui reflètent le caractère agricole des occupations quotidiennes, démontre des relations avec la Thessalie et les Cyclades.

Le rôle de la culture Zănești de la Moldavie est de transmettre vers le nord-est des éléments possédant les caractères de la culture à céramique rubannée, ainsi que la technique de l'excision et des cannelures, propres à la céramique du type Boian. La céramique de cette région a adopté les motifs spiraux, mais s'est montrée réfractaire aux motifs géométriques, caractéristiques de la culture Boian.

Par rapport au complexe de la culture Boian dans son ensemble, la culture Zănești peut être considérée comme une phase de début. Au point de vue du style et de la chronologie, elle est antérieure à la phase de Valachie, à laquelle elle se rattache d'une manière effective et qui est caractérisée par la station éponyme, près le village de Vărăști.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan de fouilles.

Fig. 2. — Epingle en bronze datant des phases de la fin de l'âge du bronze.

Fig. 3. — Complexe de vases et de moullins à bras précucuténiens.

Fig. 4. — Vase d'usage domestique de la couche AB.

Fig. 5. — Figure antropomorphe sur un fragment de vase peint (phase AB).

Fig. 6. — Figurine fragmentaire en argile, appartenant à la couche AB.

Fig. 7. — Profils transversaux du fossé de retranchement.

Fig. 8. — Vases précucuténiens.

Fig. 9. — Vases peints (couche AB).

Fig. 10. — Vase peint de type « jumelle » (couche AB).

Fig. 11. — Plan de fouilles de Dealul Viei (1951–1953).

Planche I. — Céramique et figurines fragmentaires, en argile (Dealul Viei).

Planche II. — Tessons céramiques de Dealul Viei.

Planche III. — Tessons céramiques et différents figurines fragmentaires en argile (Dealul Viei).

Planche IV. — Objets en os et tessons céramiques de Dealul Viei.

Planche V. — Tessons céramiques (Dealul Viei).